

Minna Nikkari

Näkökulmia dokumentointiin ja sen opettamiseen sosionomeille ammattikorkeakoulussa

Tarkastelun kohteena erityisesti iäkkäiden palvelut

Opinnäytetyö

Kevät 2019

SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Sosionomin Tutkinto-ohjelma

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysala

Tutkinto-ohjelma: Sosiaalialan koulutusohjelma

Suuntautumisvaihtoehto: Sosionomi (AMK)

Tekijä: Minna Nikkari

Työn nimi: Näkökulmia dokumentointiin ja sen opettamiseen sosionomeille ammattikorkeakoulussa

Ohjaaja: Arja Hemminki

Vuosi: 2019

Sivumäärä: 67

Liitteiden lukumäärä: 3

Sosiaalialan kirjaaminen on uudistumassa Kanta-palveluihin siirtymisen johdosta, jolloin sosiaalialalla otetaan käyttöön valtakunnallinen asiakastiedon arkisto, johon tiedot kirjataan yhtenäisesti. Yhtenäinen kirjaaminen tarkoittaa määrämuotoisen kirjaamisen käyttöön ottamista ja sitä kautta yhdenmukaisempia toimintatapoja asiakastietojen kirjaamisen sisältöön ja rakenteisiin. Uudistuksen tärkeimpinä hyötyinä pidetään sitä, että tiedot ovat sekä ammattilaisten että asiakkaiden saatavilla ja hyödynnettävissä reaaliaikaisesti riippumatta siitä, missä päin Suomea asiakas milloinkin asioi.

Uudistusta johtaa kansallisesti Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Muutoksessa ja kehittämistyössä on apuna Kansa-koulu-hanke, joka tukee uudistuksen eteenpäin viemistä sekä julkisissa että yksityisissä organisaatioissa ja oppilaitoksissa. Kansa-koulu II -hanke on yhteistyökumppanina myös tässä opinnäytetyössä.

Tarkastelin tässä opinnäytetyössä dokumentoinnin opettamista sosionomeille ammattikorkeakoulussa, sen nykytilaa sekä näkemyksiä tulevien vuosien kehittämistarpeista Kanta-palveluihin siirryttäessä. Empiirisessä osassa haastattelin kolmea Seinäjoen ammattikorkeakoulun sosiaalialan opettajaa. Käytännön näkökulman tueksi haastattelin myös neljää ikäihmisten palveluissa toimivaa henkilöä eri puolella Etelä-Pohjanmaata. Kentän toimijat olivat koulutukseltaan sosionomeja ja edustivat julkisia toimijoita. Haastatellut opettajat sekä suurin osa kentän toimijoista oli osallistunut Kansa-koulu-hankkeen kirjaamisvalmennukseen.

Tutkimuksen johtopäätöksenä voidaan todeta, että kirjaamista ja varsinkin määrämuotoista kirjaamista tulisi opettaa tuleville sosionomeille ammattikorkeakoulussa systemaattisemmin osana opetussuunnitelmaa. Haastatteluissa tuli esille, että koulutuksessa pitäisi korostaa kirjaamisen tärkeyttä osana sosionomin työnkuvaa ja tavoitteellisuutta erityisesti asiakkaan näkökulmasta. Kirjaaminen pitäisi olla selkeää, tehokasta, rehellistä ja ymmärrettävää. Ikäihmisen osalta olisi hyvä tuoda esiin myös voimavarakeskeinen näkökulma.

Avainsanat: kirjaaminen, rekisteröinti, asiakastiedot, opetusmenetelmä, Kansa-hanke, Kanta-palvelut, vanhustyö

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Degree Programme in Social Work

Specialisation: Bachelor of Social Services

Author/s: Minna Nikkari

Title of thesis: Perspectives about documentation and its teaching for Bachelor of Social Services students in the University of Applied Sciences

Supervisor(s): Arja Hemminki

Year: 2019

Number of pages: 67

Number of appendices: 3

Information management in social welfare is developing. The aim is supported by creating common practices for the documentation of client work. Common practices means uniform contents and structures of client documents. The information management in social welfare is developing the client data system in such way that the client details are easier to be utilised in client work anywhere in Finland.

The national development of the information management of the social welfare sector is the responsibility of THL (National Institute for Health and Welfare) as laid down by the law. Project "Kansa-koulu" is helping and developing new documentation way in public and private organisations and also in schools. Project "Kansa-koulu II" is also partner in this thesis.

The purpose of this study was to investigate teaching of documentation for Bachelor of Social Services students in the University of Applied Sciences. It is important to know the present situation and how to improve it. I interviewed three teachers who worked in Seinäjoki University of Applied Sciences. I also wanted to interview people who worked with old people and I interviewed four employees in Southern Ostrobothnia. The employees were also Bachelors of Social Services and they worked in the public sector. All teachers and most of the employees have studied new writing methods in course of "Kansa-koulu-hanke" –project.

This paper shows that it is important to teach writing skills systematically for Bachelor of Social Services students in University of Applied Sciences. It is also important to teach new common practices. In education more attention should be paid to the importance of writing skills in social work and communication with client's needs to have targets. The student should write clear, efficient, honest and understandable documents. When we have an old person as a client we should also write about the resources what he/she can still do.

Keywords: documentation, registration, customer data, teaching method, project Kansa, Kanta-services, social work with old people

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä	1
Thesis abstract	2
SISÄLTÖ	3
Käytetyt termit ja lyhenteet	5
1 JOHDANTO	6
2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTAT JA TAVOITTEET	7
2.1 Perustelut aiheen valinnalle	7
2.2 Tutkimusongelman esittely.....	8
2.3 Opinnäytetyön yhteistyökumppani	9
2.4 Aiheeseen liittyvät aiemmat tutkimukset	9
3 DOKUMENTOINTI SOSIAALIALALLA	12
3.1 Dokumentoinnin merkitys.....	12
3.2 Katsaus kirjaamisen historiaan	14
3.3 Kirjaaminen vanhustyössä	16
3.4 Kanta-palvelut ja Kansa-hanke	17
3.5 Osallistava ja eettinen kirjaaminen.....	19
3.6 Määrämuotoinen kirjaaminen.....	20
4 DOKUMENTOINNIN OPETTAMINEN	23
4.1 Yleistä sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksesta	23
4.2 Kirjaamisen opettamisen nykytila	24
4.3 Määrämuotoisen kirjaamisen opettaminen oppilaitoksissa	26
4.4 Kirjaamiseen liittyviä oppaita ja verkkojulkaisuja	27
5 TUTKIMUSPROSESSIN KUVAUS	29
5.1 Tutkimusmenetelmänä laadullinen tutkimus	29
5.2 Aineiston keruu	30
5.3 Tutkimusaineiston analysointi	33
5.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	34
6 HAASTATTELUJEN TULOKSET	36
6.1 Kysymykset dokumentoinnin nykytilasta ja sen opettamisesta	36
6.2 Näkemykset kirjaamisen opettamisen tulevaisuudesta	39

6.2.1	Tavoitteellinen kirjaaminen.....	40
6.2.2	Selkeä ja ymmärrettävä kieli	41
6.2.3	Vaikeiden asioiden kirjaaminen.....	42
6.3	Kysymys siitä, miten tavoitteet saavutetaan.....	43
6.4	Erytishuomiot ikäihmisten osalta	45
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	48
7.1	Tavoitteellisen kirjaamisen opettaminen ja osallisuuden huomioiminen....	48
7.2	Kirjaamiseen liittyvien opintokokonaisuuksien rakentaminen.....	49
7.3	Kirjaamiseen liittyvien opintojen ajoittaminen	50
7.4	Huomioita ikäihmisten kirjaamisen opettamiseen liittyen	50
8	POHDINTA	52
	LÄHTEET	55
	LIITTEET.....	60

Käytetyt termit ja lyhenteet

Dokumentointi asiakirjojen laatiminen ja kirjoittaminen, asiakassuhteessa ja palvelutapahtumassa syntyvien tietojen, kuvien ja äänitteiden tallentaminen

Sosiaaliala erikoisala, jolla tehtävä työ ja jonka tutkimus, kehittäminen ja koulutus keskittyy yksiköiden ja yhteisöjen hyvinvoinnin, sosiaalisen turvallisuuden ja osallisuuden edistämiseen ja ylläpitämiseen sekä eriarvoisuuden kaventamiseen. Sosiaalialan työtä tehdään esimerkiksi sosiaalihuollon, yksilö- ja perhekohtaisena sosiaalityönä, rakenteellisena sosiaalityönä sekä yksityisiä sosiaalipalveluja toteuttaessa.

Kirjaaminen merkintöjen tekeminen asiakirjaan. Sosiaalihuollon asiakastyössä kirjaaminen tarkoittaa sitä, että sosiaalihuollon ammattihenkilö vie tietoja sosiaalihuollon asiakasasiakirjoihin. Sosiaalihuollossa käytetään kirjaamisesta myös dokumentointi-termiä.

Määrämuotoinen kirjaaminen; rakenteinen kirjaaminen

kirjaaminen, jossa noudatetaan ennalta sovittua ja yhteistä tiedon rakennetta

1 JOHDANTO

Olen huomannut sosionomiopintojeni aikana ja erityisesti opintoihin liittyvissä työharjoitteluissa, miten tärkeitä kirjaamiseen liittyvät asiat ovat sosionomin käytännön työssä. Kirjaaminen on merkittävä osa työtä ja sen perustella tehdään useita asiakkaaseen liittyviä päätöksiä. Olin keväällä 2018 opinnäytetyöhön liittyvässä seminaarissa, ja siellä kerrottiin Kansa-koulu-hankkeesta ja siitä, että hanke on toivonut opinnäytetöihin liittyvää yhteistyötä opiskelijoiden kanssa. Kiinnostuin sosiaalialan kirjaamiseen liittyvistä asioista enemmän ja otin yhteyttä hankkeen aluekoordinaattoriin. Omakanta-palvelu laajenee sosiaalihuollon käyttöön alkaen vuonna 2020 vaiheittain sitä mukaa, kun organisaatiot ottavat palvelun käyttöönsä, ja siksi kirjaamiseen liittyvät asiat ovat ajankohtaisia.

Selvitin kirjaamisen opettamisen nykytilaa ammattikorkeakoulussa ja tutkin, miten se näkyy esimerkiksi opetussuunnitelmissa. Joissain ammattikorkeakouluissa kirjaamisen opetus sisältyy opetussuunnitelmiin ja sitä on opetettu muutama vuosi. Joissain ammattikorkeakouluissa ei vielä ole ollut varsinaista kirjaamisen opetusta ainakaan systemaattisesti. Opetussuunnitelmien osalta tarkastelin sekä Seinäjoen ammattikorkeakoulun että Oulun ammattikorkeakoulun opetussuunnitelmia. Lisäksi haastattelin muutamia opettajia ja selvitin heidän tämänhetkistä näkemystään asiasta. Opettajien haastattelun lisäksi haastattelin muutamia kentän toimijoita, jotka toimivat iäkkäiden palveluissa. Rajaaminen oli välttämätöntä, jotta opinnäytetyöstä ei tulisi liian laaja. Lisäksi halusin tarkastella kirjaamista nimenomaan ikäihmisten näkökulmasta, koska ikäihmisten näkökulmaa ei ole nostettu esiin kovinkaan monessa tähänastisessa kirjaamiseen liittyvässä tutkimuksessa.

Tässä opinnäytetyössä halusin lähteä selvittämään, mikä on dokumentoinnin osalta riittävä ja tarpeellinen taso siten, että dokumentointi pysyisi sosiaalialan työssä välineenä eikä siitä tulisi itsetarkoitus eikä sen merkitys korostuisi liikaa. Lisäksi halusin nostaa esille asiakasnäkökulman dokumentointiin liittyen.

Aloitin opinnäytetyön tekemisen syksyllä 2018 ja tavoitteenani on saada työ päätökseen kevään 2019 aikana.

2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTAT JA TAVOITTEET

Tämän luvun tarkoituksena on perustella opinnäytetyöni teemaa ja näkökulmaa sekä esitellä tarkemmin valitsemani tutkimuskysymykset. Lisäksi esittelen myös opinnäytetyöni yhteistyökumppanin, Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskuksen, SONet Botnian, jonka edustaja toimii myös Kansa-koulu II -hankkeen aluekoordinaattorina. Lopuksi nostan esiin muutamia aiheeseen liittyviä aiempia tutkimuksia.

2.1 Perustelut aiheen valinnalle

Asioiden ja asiakirjojen dokumentointi ja kirjaaminen läpinäkyvästi ovat tuttuja minulle jo aiemmista työtehtävistäni, ja siksi kiinnostuinkin dokumentointiin liittyvistä asioista myös sosiaalialalla. Dokumentointi sinällään ei ole mikään uusi asia sosiaalialalla, vaan sitä on tehty tähänkin asti, mutta käytännössä siirtyminen Kanta-palveluihin ja erityisesti määrämuotoiseen kirjaamiseen tuovat tullessaan uusia toimintatapoja ja koulutustarpeita.

Aluksi tutustuin aiheeseen perehtymällä kirjallisuuteen ja keskustelin asiasta Seinäjoen ammattikorkeakoulun sosiaalialan opettajien kanssa. Heiltä sain myös ajankohtaista materiaalia luettavakseni. Lisäksi tapasin Kansa-koulu II -hankkeen aluekoordinaattoria Päivi Niirasta ja keskustelin hänen kanssaan. Niirasan mukaan sosiaalialan kirjaamisesta on tehty niin vähän tutkimuksia, että mikä tahansa näkökulma kirjaamiseen ja sen kehittämiseen liittyen opinnäytetyönä on tervetullut. Käytännössä minulla oli siis haasteena enemmänkin näkökulmien runsaus kuin niiden vähäisyys. Kirjaamisen opettamisen tutkiminen ammattikorkeakoulussa tuntui kuitenkin lopuksi itselleni sopivalta aiheelta tutkittavaksi, ja päädyin rajaamaan aihetta ikäihmisten näkökulmaan osittain siitä syystä, että ikäihmisten osalta tutkimuksia on tehty todella vähän. Lisäksi tein yhden sosionomiopintoihini liittyvän harjoittelujakson ikäihmisten palveluihin liittyen.

Kansa-koulu II -hankkeen yhtenä tavoitteena on tuottaa materiaalia määrämuotoisesta kirjaamisesta opetuksen tueksi oppilaitosten käyttöön ja sain hankkeelta tukea opinnäytetyöni tekemiseen. Määrämuotoinen kirjaaminen tarkoittaa kirjaamista

valtakunnallisesti yhteisesti. Oppilaitoksista valmistuvien odotetaan olevan määrämutoisen kirjaamisen osajia. (Orava, 2018.)

2.2 Tutkimusongelman esittely

Opinnäytetyössäni tarkastelen kirjaamisen opettamista Seinäjoen ammattikorkeakoulussa tutustumalla aiheesta löytyvään kirjalliseen materiaaliin. Kirjallisen materiaalin osalta tutkin myös Oulun ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutukseen liittyvää materiaalia. Materiaalin tueksi haastattelin kolmea Seinäjoen ammattikorkeakoulun sosiaalialan opettajaa. Tavoitteenani oli selvittää kirjaamisen opettamisen nykytilaa sekä ajatuksia opettamisen kehittämiseksi erityisesti Kanta-palveluihin siirtäessä.

Aiheen ajankohtaisuuden ja näkökulman laajentamisen vuoksi oli hyvä kuulla myös kentän ääntä, ja siksi valitsin haastateltaviksi myös vanhustyön työntekijöitä. Tavoitteenani oli selvittää, miten kirjaaminen näyttäytyy näissä palveluissa ja millaista osaamista työyhteisöt odottavat valmistuvilta sosionomeilta heidän siirtyessään työelämään. Minua kiinnosti lähtökohtaisesti se, miten työntekijät kokivat kirjaamisen nykytilanteen ja siirtymisen Kanta-palveluihin.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Miten kirjaamista tulisi opettaa tuleville sosionomeille ammattikorkeakoulussa?
2. Pitäisikö kirjaamisesta olla oma erillinen opintokokonaisuus vai pitäisikö se integroida muiden opintokokonaisuuksien sisälle?
3. Missä vaiheessa opintoja kirjaamista olisi paras opettaa? Olisiko opettamista parasta järjestää koko opintojen ajan vai vain tiettyinä lukukautena?
4. Mitä pitäisi huomioida erityisesti ikäihmisten kirjaamisen opettamiseen liittyen?

2.3 Opinnäytetyön yhteistyökumppani

Tein opinnäytetyötä yhteistyössä Kansa-koulu II -hankkeen aluekoordinaattorin Päivi Niirasen kanssa. Niiranen toimii Etelä-Pohjanmaan, Keski-Pohjanmaan ja Pohjanmaan aluekoordinaattorina Kansa-koulu II -hankkeessa (sosiaalihuollon asiakasasiakirjalain toimeenpanon tuki), jonka hallinnoinnista vastaa Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskus, SONet BOTNIA. Päivi Niiranen on ollut mukana myös Kansa-koulu I -hankkeen toteutuksessa. Kansa-koulu II -hanke tuki osaltaan opinnäytetyön laatimista siten, että tarvittaessa pidettiin opinnäytetyöprosessin aikana yhteisiä tapaamisia, joissa keskusteltiin opinnäytetyöhön liittyvistä kysymyksistä. SONet BOTNIA:n edustaja pystyi tarvittaessa toimimaan kommentoijana, neuvojana, tukijana, yhteyksien luojana ja kuuntelijana. Lähtökohtaisesti yhteistyö oli sisällöltään yhteistä keskustelua ja tietojen vaihtoa sekä alueen tilanteesta että valtakunnallisesta tilanteesta. Yhteistyöstä tehtiin kirjallinen yhteistyösopimus.

2.4 Aiheeseen liittyvät aiemmat tutkimukset

Suurin osa aiemmista tutkimuksista liittyy lastensuojeluun, mutta nostin niitä tähän taustatiedoksi aiheen samankaltaisuuden vuoksi.

Tarja Vierula (2017) on tutkinut väitöskirjassaan lastensuojelun asiakkaana olevien tai olleiden lasten vanhempien suhteita itseään koskeviin asiakirjoihin ja asiakirjankäytäntöihin. Tutkimuksessa on tehty vanhemmille 19 teemahaastattelua vuosina 2010–2012. Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että lastensuojelun asiakkuus ja asiakirjat vaikuttavat hyvin eri tavalla vanhempiin ja heidän henkilökohtaiseen elämäänsä; toiset kokevat ne vain pieneksi osaksi henkilökohtaista elämäänsä, kun taas toisessa ääripäässä ovat ne, jotka kokevat asiakirjojen vaikuttavan heidän henkilökohtaisen elämänsä rakentumiseen pitkäkestoisesti useilla eri tasoilla. Asiakaskokemusten näkökulmasta asiakirjoissa näkyy vanhempien alistaisuus viranomais- ja asiantuntijatoiminnalle, ja niissä korostuvat erilaiset valtasuhteet ja vallankäyttö.

Mia Lampinen (2016) on tehnyt sosiaalityön pro gradu –tutkielman Itä-Suomen yliopistossa dokumentoinnista ja sen suhteesta lastensuojelun sijaishuollon suunnitelmalliseen sosiaalityöhön. Hän toteutti tutkielman systemaattisena kirjallisuuskatsauksena kansalliseen ja kansainväliseen tutkimukseen. Tutkimuksessa keskityttiin vanhemman kokemuksiin dokumentointitavoista ja niiden seurauksista selvittämällä dokumenttitaipoja tieteellisistä artikkeleista. Tutkimuksen keskeisimpänä tutkimustuloksena todettiin, että dokumentointitavat ovat vaihtelevia ja että sitä määrittelee vahvasti institutionaalinen dokumentointi. Suunnitelmallisen sosiaalityön ja lastensuojelun dokumentoinnin näkökulmasta katsottuna dokumentointitavat vaativat kehittymistä erityisesti asiakaslähtöisyyden osalta siten, että dokumenteissa näkyy vanhemman oma ääni eikä asioita kirjata vain sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Tutkimuksen lopputulemana peräänkuulutetaan osallistavan kirjaamistavan testaamista sosiaalityön organisaatioissa.

Löysin ammattikorkeakoulujen julkaisuarkistosta (theseus.fi) muutamia ammattikorkeakouluissa tehtyjä kirjaamiseen ja sen kehittämiseen liittyviä opinnäytetöitä. Valitsin niistä tässä esiteltäväksi uusimpia töitä, joita ovat Eveliina Ketolaisen, Mervi Rantasen ja Tuula Riihijärven opinnäytetyöt. Koen, että nämä opinnäytetyöt sivuaavat lähinnä omaa opinnäytetyöni aihetta.

Eveliina Ketolainen (2019) on kartoittanut ylemmän ammattikorkeakoulun opinnäytetyössään sosiaalialan työntekijöiden näkemyksiä Kanta-arkistoon siirtymisessä Espoossa ja sen tuomia kirjaamisen muutoksia ja koulutustarpeita. Opinnäytetyö on toteutettu laadullisena tutkimuksena, ja siinä on haastateltu kuutta työntekijää teemahaastattelumenetelmällä. Tutkimuksesta saatujen tulosten mukaan työntekijät toivovat säännöllistä koulutusta kirjaamisesta sekä koulutusta erityisesti sisällöllisestä kirjaamisesta. Lisäksi peräänkuulutettiin yhteisten pelisääntöjen luomista kirjaamiseen sekä kirjaamisen priorisoimista työtehtävissä. Liittyminen Kanta-arkistoon nähtiin myönteisenä asiana.

Mervi Rantasen (2018) YAMK-opinnäytetyö ”Kansakoulu-hanke” on toteutettu kehittämiprojektina Sastamalan seudun sosiaali- ja terveystalveissa. Sen kohdeyryhmänä on perhe- ja sosiaalipalveluiden kehitysvammalveissa työskentelevä henkilöstö. Kehittämiprojektiin liittyvässä tutkimuksessa on kartoitettu henkilökun-

nan kirjaamisosaamista ja kokemuksia kirjaamisosaamisen laadusta tavoitteena parantaa ja kehittää kirjaamisosaamista. Tutkimus tehtiin henkilöstölle strukturoituna verkkokyselynä, jossa oli sekä suljettuja että avoimia kysymyksiä. Rantasen (2018, 43–52) saamien tulosten perusteella vastaajat kaipasivat lisää koulutusta ja työyhteisön tukea kirjaamiseen työpaikoilla, koska heidän kokemuksensa oli, että opinnoissa ei oltu keskitytty kirjaamiseen. Vastaajat kokivat haastavimmiksi tekstin sisältöön liittyvät asiat, joita olivat esimerkiksi tekstin laatu ja määrä, oikeinkirjoitus sekä väärinymmärrykset. Tuloksista nousivat esiin myös eettiset asiat ja ohjeiden puuttuminen haastavien tilanteiden osalta, jolloin joitain asioita jätetään tahallisesti kirjaamatta.

Tuula Riihijärven (2018) tekemässä opinnäytetyössä on kartoitettu Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymän kotihoidon kirjaamisen käytäntöjä, haasteita sekä kehittämistarpeita. Näkökulmassa on huomioitu myös Kanta-arkistoon siirtyminen ja siihen liittyvä rakenteellinen kirjaaminen ja valtakunnallisesti tulevat yhteiset käytännöt. Kartoitus on tehty lomakekyselynä kotihoidon tiimin työntekijöille touko–kesäkuun aikana 2017. Kyselyn tulosten perusteella tärkeimmäksi kehittämistarpeeksi nousi riittävän koulutuksen saaminen kirjaamiseen. Yksityiskohtaisista tuloksista selviää, että koulutusta kaivataan nimenomaan kirjaamisen sisältöön ja vaikeiden asioiden kirjaamiseen.

3 DOKUMENTOINTI SOSIAALIALALLA

Tässä luvussa kerrotaan sosiaalialan dokumentoinnista yleensä sekä erityisesti ikäihmisten kirjaamiseen liittyvistä asioista. On huomattava, että vaikka monissa kirjaamiseen liittyvissä lähteissä puhutaan sosiaalityöstä, niin samojen asioiden voidaan katsoa koskevan koko sosiaalialaa. Tässä luvussa selvitetään myös Kanta-palvelujen ja Kansa-hankkeen toimintaa sosiaalialan kirjaamiseen liittyen. Lopuksi olen nostanut käsittelyyn dokumentointiin liittyviä keskeisiä teemoja kuten osallistavan ja määrämuotoisen kirjaamisen. Sosiaalialan asiakastietojen dokumentointia on selvennetty liitteenä 1 olevassa kaaviokuvassa (Sosiaalialan tiedonhallinnan sanasto 2019, 72).

3.1 Dokumentoinnin merkitys

Sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista annetun lain (L 20.3.2015/254) 1 luvun 4 §:ssä säädetään, että sosiaalihuollon ammattihenkilöt sekä muuhun asiakastyöhön osallistuva henkilöstö ovat velvollisia kirjaamaan sosiaalihuollon järjestämisen, suunnittelun, toteuttamisen, seurannan ja valvonnan kannalta tarpeelliset ja riittävät tiedot määrämuotoisina asiakirjoina ja tallettamaan ne. Lain mukaan velvollisuus kirjata asiakastiedot alkaa, kun palvelunantaja on saanut tiedon henkilön palveluntarpeesta tai ryhtynyt toteuttamaan sosiaalipalvelua. Myös tieto asiakkuuden päättymisestä on kirjattava asiakasasiakirjaan.

Sosiaalialalla asiakirjojen laatiminen on työntekijän velvollisuus ja asiakirjoihin kirjaan tehty asiakastyö, tapaamiset, keskustelut, suunnitelmat sekä lausunnot ja päätökset (Roivas & Karjalainen 2013, 149). Dokumentointi on täten tärkeä osa sosiaalialan työtä ja sen avulla tehty työ tallennetaan tiedoksi, jota voidaan käyttää toiminnan suunnittelussa, arvioinnissa ja päätöksenteossa. Kirjoittaminen voidaan nähdä sosiaalityöntekijän institutionaalisenä tehtävänä, mutta sosiaalityössä on myös tärkeää ymmärtää dokumentointi ja asiakirjat osana työprosessia ja asiakkaiden elämää. Tällaiseen kokonaisvaltaiseen tulkintaan sisältyy kirjoittamisen lisäksi asiakirjatietojen käyttäminen, lukeminen ja analyyttinen tarkastelu. Dokumentointia voi-

daan pitää merkittävänä vaikuttamistyönä, ja silloin on hyvä tiedostaa, mihin dokumentoinnilla halutaan vaikuttaa ja toisaalta millaisia tietoja halutaan tallentaa. (Kääriäinen 2016, 189.)

Sosiaalityössä kirjallinen viestintä ja dokumentointi voidaan ymmärtää myös erilaisina vastuina eri tahoille. Sosiaalityöntekijän ammatillista identiteettiä voidaan tarkastella eri näkökulmista ajatellen, että sosiaalityöntekijällä on vastuu työstä mm. asiakkaille, kollegoille sekä laajemmin yhteiskunnalle. Lisäksi hän edustaa ammattiaan ja ammattikuntaansa. Tämän vuoksi jo sosiaalialan opiskelijoidenkin on hyvä ymmärtää kirjoitustaitojen ja ammatillisen menestyksen läheinen yhteys. (Weisman & Zornado 2018, 11–12.)

Dokumentaatiota tehtäessä pitäisi osata harkita huolellisesti riittävän ja asianmukaisen dokumentaation määrä sekä asiakkaan että työntekijän näkökulmasta. Asiakirjoissa ei saa olla liikaa eikä liian vähän sisältöä, koska ne voisivat tällöin vahingoittaa asiakkaita ja toisaalta aiheuttaa työntekijöille huomattavia riskejä vastuun osalta. Jotkut väittävät, että jos et ole kirjoittanut sitä, niin sitä ei ole tapahtunut. Sen vuoksi kirjaamisessa kannattaa varmistaa asiakirjojen asianmukainen ja tasapainoinen sisältö. Asiakirjojen ensisijainen tehtävä on kuitenkin palvella ja suojella kaikkia osapuolia. (Reamer 2005, 328.)

Laadukas kirjaaminen on asiakkaan etu ja sen kautta voidaan kuvata ja todentaa asiakkaalle prosessin kulkua ja tapahtumia ja tehdä asiakasta koskevista tiedoista näkyviä. Kirjoittajalla ja hänen valinnoillaan on kuitenkin aina vallankäytön mahdollisuus ja siksi asiakirjan tekijän onkin tärkeää ymmärtää oma vastuunsa ja pohtia dokumentointia eettiseltä kannalta. Kirjalliseen dokumenttiin ei käytännössä voi tallentaa kaikkea havaittua tai keskustelussa ilmi tulleita asioita. Mitä asioita tai näkökulmia tuodaan esiin ja mitä rajataan pois? Voiko kirjoittaa omista havainnoistaan tai asioista, joista ei ole puhuttu? Millaisia ilmaisuja kannattaa käyttää? On myös hyvä muistaa, että kirjaaminen viestii ammattilaisen asenteista ja voi kertoa myös hänen suhtautumisestaan asiakkaan omiin voimavaroihin (Roivas & Karjalainen 2013, 149–150.) Tarja Vierula (2017, 101) toteaa väitöskirjassaan, että äidintaitoihin kohdistuvasta haasteellisesta sosiaalityöstä kirjoittaminen tulee aina olemaan vaativaa, koska sosiaalityön dokumentoinnissa on ominaista kuvata asiakkaiden arkea ja lähtökohtaisesti tällaisten asiakirjojen lukeminen on satuttavampaa kuin sellaisten

kirjausten, jotka ovat etäännytettyjä arjesta. Vierula (2013, 277–278) on myös tutkinut dokumentointiohjeistuksien odotuksia ja ihanteita hyvistä asiakirjoista ja asiakirjakäytännöistä suhteessa asiakkaan asemaan ja tahattomiin asiakirjakäytäntöjen seurauksiin. Hän toteaa, että asiakirjat voivat edustaa asiakkaille myös yksityisyyden menetystä sekä konkretisoida asiakkaan ja työntekijän välistä eroa ja valtaa.

Asiakasnäkökulmasta siirtyminen asiakastietojen sähköiseen käsittelyyn ja arkistointiin edistää, parantaa ja sujuvoittaa asiakastiedon siirtymistä eri palvelunantajien välillä, koska asiakastiedot ovat saatavilla riippumatta siitä, missä asiakas asioi. Uudistus myös todennäköisesti lisää asiakkaiden osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksia. Lähtökohtaisesti voidaan myös olettaa, että kun tiedot on tallennettu valtakunnallisesti yhdenmukaisella tavalla, niin myös asiakkaan saama palvelu tehostuu. Ajantasaiset ja kaikkien saatavilla olevat tiedot edistävät myös asiakkaiden tasa-
puolista kohtelua. Täysi-ikäinen asiakas voi myös katsella omia ajantasaisia asiakas- ja hoitotietojaan oman pääteyhteyden kautta. (HE 300/2018, 38–39.)

Sosiaalityössä puhutaan usein myös hiljaisesta tiedosta eli intuitiosta, jota kertyy ammatillisen kokemuksen myötä. Aino Kääriäisen mukaan:

”Hiljaisella tiedolla ei voi perustella mitään sosiaalityössä. Kun joudumme tekemään asiakkaidemme henkilökohtaiseen elämään vaikuttavia päätöksiä, meidän on kuitenkin kyettävä ne myös aina perustelemaan.”

Tällöin nimenomaan dokumentointi on se väline, jolla tuodaan tieto näkyväksi. Ammatillinen asiantuntijuus ja viranomaistoiminta edellyttävät tiedon avointa reflektointia, oman työn arviointia ja kriittistä suhtautumista dokumentointiin. (Tasala 2016.)

3.2 Katsaus kirjaamisen historiaan

Suomessa sosiaalihuollon asiakastyön dokumentointi nousi tarkasteluun 1930-luvulla huoltolakien voimaantulon johdosta. Tuolloin dokumentoinnilla haluttiin erityisesti todentaa ja valvoa tehtyjen toimenpiteiden laillisuutta ja oikeaoppisuutta. 1970-luvulla ja 1980-luvulla dokumentoinnin näkökulmaa ruvettiin muuttamaan muun mu-

assa siksi, että sosiaalihuolto sai kritiikkiä kontrollihenkisyystään ja psykososiaalinen työote lähti kehittymään. Tällöin dokumentoinnin painopisteiksi nousivat palveluhenkisyys, pyrkimys normaalisuuteen, valinnanvapaus, luottamuksellisuus, ennaltaehkäisy ja omatoimisuuden edistäminen. Myös asiakkaan tiedonsaantioikeutta asiakirjoista ja asiakastietojen käytöstä korostettiin. Tietotekniikkaa ja tietojärjestelmiä alettiin käyttämään sosiaalihuollossa 1980-luvulla ja selkeästi tietotekniikan käyttö on lisääntynyt sosiaalialalla 1990-luvulta lähtien. (Laaksonen ym. 2011, 8–9.)

Sosiaali- ja terveysalan viestinnälle on perinteisesti ollut ominaista voimakas suullisen raportoinnin perinne. Käytännössä esimerkiksi hoitotyössä tämä on tarkoittanut sitä, että tietoa on siirretty suullisesti työntekijältä toiselle työvuoron vaihtuessa. Samalla kun on siirretty tietoa, on siirretty myös vastuuta. Suulliseen tiedonsiirtoon on kulunut paljon aikaa, mutta sen etuna on pidetty työntekijöiden kasvokkaista vuorovaikutusta. Suullisen raportoinnin haittapuolina on pidetty häiriöalttiutta, rönsyilyä ja eri toimipisteiden tiedotuskäytäntöjen erilaisuutta, joita esimerkiksi sijaisten on ollut haastavaa hahmottaa nopeasti. Käytännössä kirjallinen raportointitapa on kuitenkin lisääntynyt sosiaali- ja terveysalalla ja se on yhä olennaisempi osa asiakastyötä. Kirjallista raportointitapaa on nimitetty hoitotyössä myös hiljaiseksi raportoinniksi. Hiljaisen raportoinnin etuna on pidetty tehokkuutta ja nopeutta, ja sen on ajateltu vapauttavan hoitajille aikaa välittömään hoitotyöhön. Toisaalta syvälinen perehtyminen hiljaiseen raportointiin on nähty paljon aikaa vievänä asiana. (Roivas & Karjalainen 2013, 148.)

Suomalaisessa sosiaalityön dokumentoinnissa voidaan nähdä myös yleisemminkin yhteiskunnassamme 1990-luvulta lähtien kasvanut vaade asiakaslähtöisyyden lisäämisestä ja asiakkaan aseman parantamisesta. Lakiuudistusten osalta tämä on näkynyt muun muassa lainsäädännön määrällisenä kasvuna ja pykälien lisääntymisenä sekä entistä yksityiskohtaisempaa sääntelyä. Yhtenä tällaisena esimerkkinä voidaan nostaa esiin esimerkiksi lastensuojelulain uudistaminen vuonna 2007. Laissa luvut ja pykälät lähes kaksinkertaistuivat aiempaan vuoden 1983 lastensuojelulakiin verrattuna. Tässä kehityksessä on nähtävillä myös ilmiönä tietojen yksilöllistyminen sekä yksilöllistyvän tiedon määrän kasvu, joka Kääriäisen mukaan johtaa väistämättä siihen, että päätöksenteossa dokumentoidun työn merkitys kasvaa. Yk-

sittäisen työntekijän tulee dokumentoida tarjoamansa palvelu ja täten dokumentoinnissa voidaan nähdä myös vastuun kasvaminen työntekijäkohtaisesti. Tämä kehityskulku mahdollistaa myös eri tavalla työn arvioinnin, seurannan ja valvonnan. (Kääriäinen 2016, 190–192.)

3.3 Kirjaaminen vanhustyössä

Sosiaalihuoltolain (L 30.12.2014/1301) 4 luvun 36 §:ssä säädetään palvelutarpeen arvioinnista. Sen mukaan palvelutarpeen arviointi on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä siitä, kun asiakas, asiakkaan omainen tai läheinen on ottanut yhteyttä sosiaalipalveluista vastaavaan kunnalliseen viranomaiseen palvelujen saamiseksi, jos henkilö on yli 75-vuotias. Palvelutarpeen selvittämisen sisältöön otetaan kantaa niin sanotun vanhuspalvelulain (L 28.12.2012/980) 3 luvun 15 §:ssä, jonka mukaan palveluntarpeiden selvittämisen yhteydessä on arvioitava iäkkään henkilön toimintakyky monipuolisesti ja luotettavia arviointivälineitä käyttäen. Toimintakykyä arvioitaessa on selvitettävä, miltä osin iäkäs henkilö pystyy suoriutumaan tavanomaisista elämän toiminnoista asuin- ja toimintaympäristössään ja missä asioissa hän tarvitsee tukea ja apua. Arvioinnissa on otettava huomioon iäkkään henkilön fyysinen, kognitiivinen, psyykinen ja sosiaalinen toimintakyky sekä hänen ympäristönsä esteettömyyteen, asumisensa turvallisuuteen ja lähipalvelujensa saatavuuteen liittyvät tekijät.

Edellä mainitut palvelutarpeen selvittämiseen liittyvät asiat sisältyvät mielestäni elämänlaadun käsitteeseen, josta on alettu puhua aiempaa enemmän myös vanhusten palvelujen yhteydessä. Oikeus hyvään elämään ja hyvä elämänlaatu eivät saa olla iästä kiinni. On tärkeää vahvistaa ja motivoida ikääntyneen itsenäistä selviytymistä, koska omien voimavarojen pienikin hyödyntäminen lisää mielekkyyttä arkeen, ja palvelutarpeen selvittämisessä korostuukin usein se, mitä jäljellä olevilla voimavaroilla voi saada aikaan. Arjen sujuminen on ikääntyneille tärkein asia, ja siinä lähiyhteisön ja palvelujärjestelmän antamalla tuella on suuri merkitys. (Räsänen 2019, 18–19.) Jenni Kulmala (2019, 11) puhuukin aidosta kohtaamisesta, nähdyksi tulemisestä, kuuntelemisesta sekä juuri senhetkisten toiveiden kunnioittamisesta. On tärkeää tietää, millainen ihminen on aiemmin ollut ja mistä hän on pitänyt, mutta on

yhtä tärkeää selvittää se, tuottavatko nuo aiemmin mielekkäänä koetut asiat edelleen hyvää oloa ja mieltä, vai ovatko mielipiteet ja toiveet muuttuneet. Myös vanhuspalvelulain (L 28.12.2012/980) 3 luvun 14 §:n periaatteisiin kuuluu palvelujen järjestäminen siten, että iäkäs henkilö kokee elämänsä turvalliseksi, merkitykselliseksi ja arvokkaaksi sekä kykenee ylläpitämään sosiaalista vuorovaikutusta ja osallistumaan mielekkääseen ja hyvinvointia tukevaan arkeen. Mielestäni tässä esille nostamani asiat ja periaatteet ovat merkityksellisiä silloin, kun puhutaan ikään-tyneen väestön asioiden kirjaamisesta.

Ikäihmisten palveluista suurin osa on lakisääteisiä ja nostan tässä esille yhden palvelun eli kotihoidon, jonka kirjaamista Jaana Nummijoki (2017, 141–147) on käsitellyt artikkelissaan. Kotihoitoon liittyvä kirjaaminen on lakisääteistä, ja sillä pyritään palvelemaan asiakasta, mutta myös turvaamaan tiedonkulkua hoitoon osallistuvien työntekijöiden kesken. Kirjaaminen auttaa hoidon suunnitelmallisuudessa ja sitouttaa myös asiakasta itseään hoitoonsa. Kirjaamisen hyötyinä voidaan pitää myös parempaa tiedonkulkua asiakkaan läheisille ja hoitajille. Parhaimmillaan tekstit lisäävät asiakkaan turvallisuuden tunnetta, kun kaikki osapuolet tuntevat asiakkaan yksilöllisen tilanteen ja huomaavat mahdolliset muutokset. Kotihoito perustuu hoito- ja palvelusuunnitelmaan, jossa määritellään kotihoidon viikko-ohjelma, käyntiajat sekä asiakkaan luona käytettävä aika. Siihen kirjataan hoitotyön toimenpiteet ja auttamismenetelmät sekä asiakkaan osuus arkitoimistaan. Kotikäyntien kirjaamisessa on tärkeää havainnoida ja arvioida asiakkaan toimintakykyä ja voimavaroja, koska niillä on ratkaiseva merkitys asiakkaan kotona selviytymiselle.

3.4 Kanta-palvelut ja Kansa-hanke

Suomalaista potilastietojen, lääkeresepien ja terveydenhuollon suostumusten ja kieltojen tiedonhallintapalvelua kutsutaan Kanta-palveluiksi. Kanta-palvelut muodostavat valtakunnalliset tietojärjestelmäpalvelut, jossa asiakastietoja käsitellään sähköisesti. Kanta-palvelujen käyttöönotto etenee vaiheittain. (Kanta-palvelut, 2018.) Kanta-palveluiden avulla toteutetaan asiakas- ja potilastietojen pysyvä sähköinen säilyttäminen (Siivonen, 2018). Hallituksen esityksessä eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon sähköisestä käsittelystä sekä eräiksi siihen liittyviksi

laeiksi (300/2018) 53 §:ssä ehdotetaan, että julkisten toimijoiden tulisi liittyä sosiaalihuollon asiakastiedon arkistoon 1.1.2023 mennessä ja yksityisten toimijoiden tulisi liittyä 1.1.2025 mennessä.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) vastaa sosiaali- ja terveydenhuollon valtakunnallisen tiedonhallinnan kehittämisen operatiivisesta ohjauksesta, suunnittelusta ja seurannasta. Sosiaali- ja terveydenhuollon valtakunnalliset tietojärjestelmäpalvelut ovat osa Kanta-palveluja ja niiden teknisenä toteuttajana toimii Kansaneläkelaitos (Kela). Sosiaalihuollon osalta Kanta-palvelut on otettu käyttöön vuodesta 2018 alkaen. Kanta-palvelujen käyttöönotto on vaiheistettu neljään eri vaiheeseen vuosille 2016–2020. Kanta-palvelujen laajentamista sosiaalihuollon tarpeisiin tuetaan Kansa-hankkeen kautta. (Rötsä, [viitattu 6.11.2018].)

Sosiaalihuollon asiakasasiakirjalain ensimmäinen toimeenpanohanke eli Kansa-koulu-hanke (2015) toteutettiin valtakunnallisesti ajalla 1.8.2015–31.12.2017, ja sitä hallinnoi Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy, Socom. Hankkeen tavoitteena oli tukea toiminnallisesti ja teknisesti asiakasasiakirjalain vaatimusten täyttämistä sosiaalihuoltoa järjestävissä ja tuottavissa organisaatioissa. Hankkeeseen osallistui sekä julkisten että yksityisten organisaatioiden henkilöstöä. Hankkeessa järjestettiin erityisesti kirjaamisosaamiseen liittyvää kirjaamisvalmennusta. Kirjaamisvalmennukseen liittyen valmisteltiin laaja suomen- ja ruotsinkielinen kirjaamisvalmennusmateriaali, joka tukee erityisesti määrämuotoisen kirjaamisen käyttöönottoa. Hankkeen aikana koulutettiin 1628 kirjaamisvalmentajaa koko Suomen alueelle. Heistä muodostettiin maakunnallisia kirjaamisvalmentajaverkostoja. Suurin osa koulutetuista kirjaamisvalmentajista edusti julkisia organisaatioita. (Hiltunen ym. 2018, 3–4.)

Määrämuotoisen kirjaamisen tuki sosiaalialalla on jatkunut Kansa-koulu II -hankkeen toimesta vuoden 2018 alusta alkaen. Hanketta hallinnoi edelleen Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy, Socom. Hankkeen on määrä päättyä 31.12.2019. Kansa-koulu II -hanke jatkaa kirjaamisvalmentajien kirjaamiskoulutuksia koko Suomen alueella edelleen kohderyhmää laajentaen. Kirjaamisvalmennusta järjestetään myös sosiaali- ja terveydenhuollon (myöhemmin sote) esimiehille, koulutusorganisaatioiden edustajille sekä sote-organisaatioiden asiakirjahallinnosta

vastaaville toimijoille. Koulutuksissa huomioidaan erityisesti yksityiset palveluntuottajat. Hankkeen tavoitteena on koulutuksen lisäksi määrämuotoisen kirjaamisen jatkokehittäminen valtakunnallisesti yhtenäisellä tavalla sekä organisaatioiden asiakirjahallinnon nykytilan kartoittaminen. (Kansa-koulu II -hanke, [viitattu 11.11.2018.]

3.5 Osallistava ja eettinen kirjaaminen

Osallistavalla kirjaamisella tarkoitetaan asiakkaan ottamista mukaan kirjaamiseen. Asiakkaan osallisuuden vahvistaminen voi auttaa asiakassuhteen myönteistä kehitystä ja lisätä avoimuutta sekä luottamusta työskentelyprosessiin, kun sekä asiakas että työntekijä ovat tietoisia sovituista asioista ja tilannearvioista. Käytännössä se täten tukee työntekijän ammatillista työtä ja vähentää tilanteiden yllätyksellisyyttä. Olennaista asiakkaan osallisuuden vahvistamisessa on se, että hänelle kerrotaan konkreettisesti tehtävästä dokumentoinnista ja dokumentointikäytännöistä. Osallisuuden vahvistamisen näkökulmasta on tärkeää, että asiakirjoihin kirjataan myös perustellut asiakkaan ja työntekijän erilaiset näkemykset. (Laaksonen ym. 2011, 41–43.)

Heli Valokivi (2013, 163) on pohtinut artikkelissaan muistisairautta sairastavan osallisuutta. Hänen mukaansa muistisairaat haastavat nykyistä politiikkaa, joka odottaa kansalaisilta aktiivista kansalaisuutta, vastuun kantoa omasta hyvinvoinnista sekä kuluttajan roolissa toimimista. Hän näkee heidät nimenomaan haavoittuvana ryhmänä, jonka äänen kuuleminen on heikkoa ja on huolissaan heidän osallisuuden toteutumisesta. Hänen mukaansa muistisairautta ei saa kuitenkaan pitää osallisuuden esteenä, vaan hän on tutkimuksessaan tullut siihen tulokseen, että myös muistisairautta sairastavat vanhukset pystyvät olemaan jossain määrin aktiivisia ja kykenevät kommentoimaan asioita, jotka liittyvät välittömästi heidän jokapäiväiseen arkeensa. Osallisuus voidaan nähdä heidän osaltaan pienimuotoisena ja hienovaraisena toimintana.

Sosiaalityössä tapahtuvien asiakkaiden ja ammattilaisten kohtaamisten kirjaaminen asiakirjoihin on usein pelkästään ammattilaisten vastuulla ja tällöin asiakkaiden mahdollisuudet tarkistaa itseään koskevat kirjaukset voivat tapahtua vasta asiakir-

jojen laatimisen jälkeen. Tämänkin vuoksi olisi tärkeää jo kohtaamistilanteessa osallistaa asiakasta avoimesti kertomaan näkemyksiään asiakirjan sisällöstä ja laatimisesta, jotta voitaisiin välttyä turhilta epäluuloilta ja ahdistuksilta. Asiakirjat eivät saisi loukata, vähätellä tai mitätöidä kumpaakaan osapuolta. Asiakirjojen lukeminen yhdessä asiakkaiden kanssa rakentaa ja edistää myös vastavuoroisuutta. Kun työ on dokumentoitu yhdessä asiakkaan kanssa, voi myös työntekijä suhtautua luottavammin ulkopuolisen lukijan tekemiin tulkintoihin. (Kääriäinen 2016, 192–196.)

Eettisestä näkökulmasta on perusteltua kirjoittaa asiakirjoja asiakkaan kanssa, jotta kuullaan myös asiakkaan käsityksiä siitä, mitä pitäisi kirjoittaa ja mitä hän pitää merkittävänä. Asiakkaan kanssa on tärkeää myös keskustella asiakirjojen merkityksestä hänen asioidensa hoidossa ja päätöksenteossa. (Roivas & Karjalainen 2013, 150.) Dokumentoinnin voidaan katsoa olevan eettisesti kestävää vasta silloin, kun asiakas on tietoinen asioista ja asiakirjoista, joita hänen tilanteestaan on tallennettu ja joita tarvitaan hänen asioidensa hoitamiseen. Yhteisesti laadittuihin teksteihin voidaan viitata ja palata tarvittaessa. Näin tieto tulee näkyväksi ja epävarmuutta on ehkä helpompi sietää. (Kääriäinen, Leinonen & Metsäranta 2006, 42.)

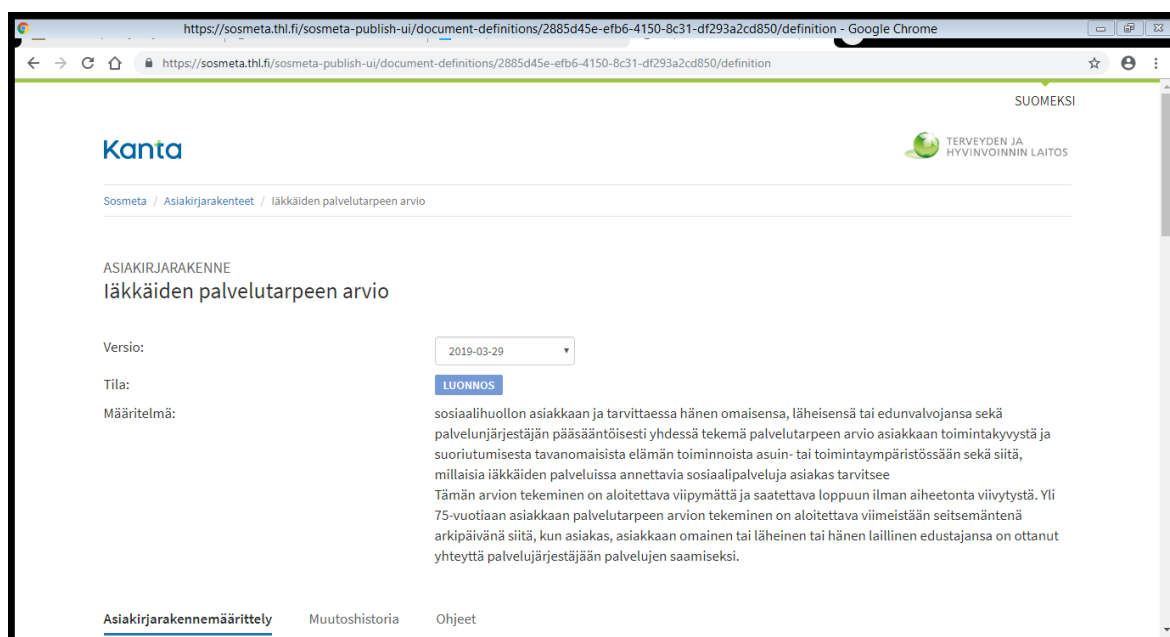
3.6 Määrämuotoinen kirjaaminen

Sosiaalihuollon siirtyminen kanta-palveluihin tarkoittaa sitä, että kirjaamisessa otetaan käyttöön määrämuotoinen kirjaaminen. Käytännössä se tarkoittaa sitä, että asiakkaita koskevat tiedot kirjataan yhteisesti sovitulla tavalla. Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL) antaa valtakunnallisesti määräyksiä erilaisista asiakirjarakenteista, joita asiakastiedon kirjaajien tulee noudattaa. (Uudistuvat kirjaamiskäytännöt, 2018.) Nämä määrittelyt yhtenäistävät asiakirjojen nimiä ja tietosisältöjä ja tarkoittavat käytännössä sitä, että eri sosiaalihuollon organisaatiot käyttävät jatkossa saman nimisiä asiakasasiakirjoja, joissa käytetään yhteneväistä väliotsikointia. Kirjaamisessa määrämuotoisuus näkyy esimerkiksi asiakasasiakirjarakenteessa, jolloin osa tallennettavista asiakastiedoista on pakollisia ja osa tarvittaessa täytettäviä. Kirjaamisen apuna voi olla myös alavetovalikoita, pudotusvalikoita tai valintojen tekemistä näkyvillä olevista vaihtoehdoista. (Hiltunen-Toura, Leskinen & Taskinen 2017,

80.) Asiakastietojen kirjaaminen edellyttää kuitenkin ammatillista harkintaa ja ymmärrystä siitä, mitkä asiat ovat kussakin tapauksessa olennaisia ja riittäviä. Laaditut asiakirjarakenteet huomioivat kuitenkin hyvin substanssilainsäädännön ja asiakasasiakirjalain asettamat velvoitteet. (Uudistuvat kirjaamiskäytännöt, 2018.)

Sosiaalihuollon asiakirjarakenteita voi tarkastella uudessa sosiaalihuollon Sosmeta-palvelussa (2018), jonka Terveiden ja hyvinvoinnin laitos on avannut 12.10.2018 sähköisenä. Sosmeta-palvelussa voi tarkastella kansallisesti yhtenäisiä, kehitysvaiheessa olevia sosiaalihuollon asiakasasiakirjarakenteita, metatietoja ja sanastoa. Tällä hetkellä palvelussa olevat asiakasasiakirjat ovat vielä luonnoksia ja osittain excel-muodossa, mutta sivuston julkaisemisen tavoitteena onkin, että sosiaalihuollon asiantuntijat sekä tietojärjestelmätoimittajat voivat jo nyt tarkastella tietoja ja antaa palautetta niiden kehittämiseksi. Sosmeta-palvelun ruotsinkielinen julkaisukäyttöliittymä on vielä kehitysvaiheessa ja se julkaistaan myöhemmin.

Sosmeta-palvelusta löytyy tällä hetkellä 70 erilaista luonnosvaiheessa olevaa asiakirjamallipohjaa, kun asiakirjalistausta rajataan iäkkäiden palveluihin. Näitä asiakirjoja ovat mm. iäkkäiden palvelujen asiakassuunnitelma, iäkkäiden palvelujen hakemus, iäkkäiden palvelujen toteuttamissuunnitelma, iäkkäiden palvelupäätös, iäkkäiden palvelutarpeen arvio ja kotipalveluhakemus. (Asiakirjarakenteet, [viitattu 14.1.2019].)

Kuvio 1. Esimerkki Sosmetasta, Iäkkäiden palvelutarpeen arvio (luonnos)

Kuviossa 1 on kuvakaappaus Sosmeta-palvelun mallilomakkeesta: iäkkäiden palvelutarpeen arvio. Mallilomake sisältää muun muassa seuraavia otsikoita:

- Palvelutarpeen arvioinnin aloittamispäivä
- Kuvaus arvioinnin toteuttamisesta
- Palvelutarpeen arviointiin osallistuneet henkilöt
- Arvioinnista poisjääneet henkilöt
- Asiakkaalla on oikeus erityiseen tukeen
- Erityisen tuen perustelut
- Aikaisemmat ja nykyiset palvelut
- Omaiset, läheiset, muu verkosto ja yhteistyötahot
- Asuminen
- Palvelujen saavutettavuus
- Teknologian käyttö
- Taloudellinen tilanne
- Terveystila
- Toimintakyky
- Päihteiden ongelmakäyttö ja muut riippuvuudet
- Läheisverkoston kartoittaminen
- Asiakkaan arvio tuen ja palvelujen tarpeestaan
- Asiakkaan läheisen arvio tuen ja palvelujen tarpeesta
- Ammattihenkilön arvio tuen tarpeesta
- Arvio siitä, onko tuen tarve tilapäistä, toistuvaa vai pitkäaikaista
- Ammattihenkilön johtopäätökset asiakkaan tilanteesta sekä sosiaalipalvelujen ja erityisen tuen tarpeesta
- Asiakkaalle laaditaan asiakassuunnitelma
- Perustelut, miksi asiakassuunnitelmaa ei laadita

Tässä iäkkäiden palvelutarpeen arvio -mallilomakepohjassa on tällä hetkellä yhteensä 216 riviä täytettäviä kohtia. Osa kohdista on merkitty pakollisiksi ja osa täytetään tarvittaessa. (Asiakirjarakenteet, [viitattu 14.1.2019.]

4 DOKUMENTOINNIN OPETTAMINEN

Tässä luvussa kerron yleisesti sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksesta sekä siihen liittyvistä kompetensseista. Lähestyn kirjaamisen opettamista nykytilakatsauksen kautta Seinäjoen ja Oulun ammattikorkeakouluissa. Lopuksi käsittelen määrämuo- toisen kirjaamisen opettamista oppilaitoksissa ja nostan esiin muutamia kirjaami- seen liittyviä oppaita.

4.1 Yleistä sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksesta

Ammattikorkeakouluissa toteutetaan sosiaalialan koulutusta, josta opiskelija valmis- tuu sosionomiksi. Ammatillisena sosionomin tavoitteena on edistää ihmisten hy- vinvointia ja ehkäistä syrjäytymistä sekä huono-osaisuutta. Koulutus antaa laaja- alaiset valmiudet työskennellä eri asiakasryhmien parissa, esimerkiksi lapset ja per- heet, vanhukset, vammaiset, päihde- ja mielenterveysasiakkaat, aikuissosiaalityön asiakkaat sekä maahanmuuttajat. Opintoihin liittyvät harjoittelut, erilaiset projektit ja opinnäytetyö tehdään kiinteässä yhteistyössä työelämän kanssa. (Sosiaaliala am- mattikorkeakoulussa, [viitattu 12.1.2019.]) Sosionomin ammattikorkeakoulututkinto antaa henkilölle oikeuden harjoittaa sosionomin ammattia laillistettuna ammattihen- kilönä. Pätevyyden myöntämisestä ja rekisteröinnistä vastaa Valvira, Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto. (Sosionomin ja geronomin hakemusohjeet, 2017.)

Sosionomiopintojen tavoitteena on tuottaa sosiaalialalle monipuolinen ja asiakas- lähtöinen asiantuntija. Tällöin opinnoissa painottuvat vuorovaikutteisuus, asiakas- keskeisyys sekä tavoitteellinen ja muutokseen tähtäävä toiminta. (Sosionomi (AMK), [viitattu 12.1.2019.]) Nämä tavoitteet näkyvät selkeästi myös sosiaalialalle vahvistettujen ammattikorkeakoulutuksen kompetensseissa, jotka esitellään liit- teessä 2 (Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit, 2016). Kompe- tenssit ohjaavat koulutusta liittyen eettiseen osaamiseen, asiakastyön osaamiseen, sosiaalialan palvelujärjestelmäosaamiseen, kriittiseen ja osallistavaan yhteiskunta- osaamiseen, tutkimukselliseen kehittämis- ja innovaatio-osaamiseen sekä työyh-

teisö-, johtamis- ja yrittäjyysosaamiseen. Sanatarkasti dokumentointi löytyy asiakastyön osaamiseen liittyvästä kompetenssista, jonka mukaan sosionomin tulee osata arvioida asiakastyötä ja dokumentoida siitä asiakaslähtöisesti. Mielestäni kuitenkin nämä kaikki kuusi eri kompetenssia sisältävät dokumentointiin liittyviä asioita tavalla tai toisella mm. eettisyyden, erilaisten perustelujen, prosessien ja arvioinnin näkökulmasta.

4.2 Kirjaamisen opettamisen nykytila

Seinäjoen ammattikorkeakoulun [viitattu 28.4.2019] sosionomin (AMK) opinto-oppaan opintojaksojen opetussuunnitelmissa näkyy tällä hetkellä joitakin kirjaamiseen tai dokumentointiin suoraan viittavia tavoitteita tai sisältöjä. Esimerkiksi tutkinto-ohjelman ammattiopintoihin kuuluvan Sosiaalialan etiikka -opintojakson sisällön tavoitteena on mainittu eettinen kirjaaminen. Lisäksi ammattiopintoihin kuuluvassa, psykososiaaliset sosiaalityön menetelmät opintojaksossa Perheohjaus on mainittu perheohjauksen prosessi ja dokumentointi.

Sosiaalialan etiikka - BE00BS05

Tulevat toteutukset

- Sosiaalialan etiikka BE00BS05-3002 18.03.2019-24.05.2019 3 op (SOS18C, ...)
- Sosiaalialan etiikka BE00BS05-3003 07.01.2020-13.03.2020 3 op (SOS19C, ...)

Näytä kaikki (5) ▼

Opintojakson osaamistavoitteet

Opiskelija osaa määritellä eettisen toiminnan perustan ja siihen liittyvät teoreettiset käsitteet. Hän osaa selittää ihmis- ja perusoikeussäädökset, sosiaalialan arvot ja ammattieettiset periaatteet. Hän osaa arvioida ja kuvata ammattieettisten periaatteiden merkitystä sosionomin työssä. Opiskelija osaa määritellä reflektion käsitteen ja hänellä on reflektion perusvalmiudet. Opiskelija tiedostaa kehittymistarvetta omassa toiminnassaan. Hän kykenee havaitsemaan arvostriitoja ja etsimään niihin ammattieettisiä ratkaisuja. Hän tuntee kestävän kehityksen periaatteet ja osaa soveltaa niitä. Opiskelija tiedostaa huono-osaisuutta ehkäisevän toiminnan tärkeyden alueellisissa, kansallisissa ja globaaleissa ympäristöissä.

Edeltävä osaaminen

Edeltäviä opintoja ei tarvita.

Suosittelavat muut opinnot

Opiskelija ja opinto-ohjaaja käyvät läpi muut suositellavat opinnot HOPS-keskusteluissa.

Opintojakson sisältö

- etiikka, ihmiskäsitys, moraalit ja arvot
- eettiset periaatteet
- sosiaalialan ammattieettiset periaatteet
- reflektion merkitys sosiaalialan työssä
- eettinen kirjaaminen
- kestävä kehitys ja yhteiskuntavastuu

Kuuluu opintokokonaisuuteen

Sosiaalialan eettinen osaaminen

Opintokokonaisuuteen ei ole tallennettu tietoja.

TUTKINTO-OHJELMAN AMMATTIOPINNOT

Opintokokonaisuuteen ei ole tallennettu tietoja.

Ajoitus

1. vuoden kevät

Opintojakson tyyppi

Pakollinen

Opintopistemäärä

3 op

Kuvio 2. Esimerkki Seinäjoen ammattikorkeakoulun opetussuunnitelmasta

Oulun ammattikorkeakoulun [viitattu 28.4.2019] sosiaalialan tutkinto-ohjelman opetussuunnitelmassa on perus- ja ammattiopinnoissa viiden opintopisteen opintojakso

nimeltä Palveluohjaus ja asiakastyön dokumentointi. Tuon opintojakson yhtenä tavoitteena on se, että ”opiskelija osaa havainnollistaa, suunnitella ja dokumentoida asiakkaan toimijuutta ja sitä tukevaa asiakastyötä eettisten periaatteiden mukaan.” Opintojakson sisällössä tuodaan esiin hyvään dokumentointiin kuuluvat periaatteet ja määrämuotoinen kirjaaminen.

Oulun ammattikorkeakoulun sosiaalialan lehtori Päivi Tervasoff (2018) piti Kansa-Koulu II -hankkeen webinaarissa 3.10.2018 puheenvuoron, jossa hän kertoi, että Oamkin opetussuunnitelmassa on ollut sosiaalihuollon määrämuotoiseen kirjaamiseen liittyvä opintojakso vuodesta 2015 lähtien ja opetusta siihen on järjestetty tammi-kuusta 2016 alkaen. Hän kertoi esimerkinomaisesti vuoden 2016 toteutuksesta, johon on sisältynyt kontaktiopetusta, verkko-opiskelua, case-oppimista, prosessikirjoittamista ja effica-harjoitteita. Materiaalina jaksolla on käytetty THL:n laatimaa opasta ”Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa, raportti 54/2011.” Case-tehtävän tukena on käytetty Kanta-Hämeen Pitsi-osahankkeen työntekijöiden Tiina Aution ja Minna Heikkilän (viitattu 3.5.2019) Väli-Suomen Ikä-Kaste-II-hankkeessa kirjoittamaa opasta ”Palvelutarpeen arviointi työntekijän avuksi.” Opintojakson laajuus on ollut kolme opintopistettä, eikä siihen ole sisältynyt tenttiä. Opintojakso on arvioitu asteikolla hyväksytty/hylätty.

Kansainvälistä näkökulmaa kirjaamisen opettamisen nykytilaan tuo mielestäni Itä-Michiganin yliopistossa tehty tutkimus, jossa on tutkittu ja kehitetty sosiaalialan opiskelijoille kirjoittamiseen liittyviä kursseja. Tutkimustuloksista on raportoitu Journal of Social Work Education –lehden artikkelissa kesäkuussa vuonna 2016. Lähtökohdiana on se huomio, että sosiaalityössä käytetään paljon aikaa kirjoittamiseen, mutta käytännön tapausten kirjoittamista ei juurikaan opeteta opintojen aikana. Tehdyssä tutkimuksessa löydettiin muutamia asioita, joihin opettamisessa kannattaa kiinnittää huomiota. Ensimmäinen havainto oli, että opintoihin liittyvät kurssit kannattaa pitää riittävän pieninä ja käytännössä ryhmäkoon rajaaminen 20 opiskelijaan todettiin sopivaksi. Pienet ryhmät mahdollistavat konkreettisen ja sisällöllisen palautteen antamisen jokaiselle opiskelijalle. Ne myös lisäävät luottamusta ja yhteistyötä opiskelijoiden kesken. Toiseksi opiskelijoille on hyvä antaa selkeät vaatimukset ja odotukset tehtävien suhteen. Jokaisen esimerkkitapauksen harjoittelun yhteydessä on hyvä

keskustella siinä olevista vahvuuksista ja heikkouksista, jotta opiskelija oppii arvioimaan dokumenttien sisältöä ja sitä, milloin dokumentti on kirjoitettu hyvin. Kolmanneksi kurssiin on hyvä sisällyttää tehtävien vertaisarviointia opiskelijoiden kesken. Kirjaamisen opettamisen on todettu vahvistavan sosiaalialan opiskelijoiden ammatillisen äänen kuuluviin saamista sekä hiovan myös muita keskeisiä ammatillisia taitoja. (Thomas, Schuster & Fuller 2016, 234–241.)

4.3 Määrämuotoisen kirjaamisen opettaminen oppilaitoksissa

Sosiaalialalla kirjattavia asiakastietoja tuotetaan muun muassa iäkkäiden, lapsiperheiden ja työikäisten palveluissa sekä vammaispalveluissa. Heille tuotettavia sosiaalipalveluita voivat olla esimerkiksi henkilökohtainen apu, kotipalvelu, kuntouttava työtoiminta, laitospalvelu, palveluasuminen, perhetyö tai turvakotipalvelu. Tulevaisuudessa oppilaitoksesta valmistuvien työntekijöiden odotetaan olevan määrämuotoisen kirjaamisen vahvoja osaajia. Käytännössä he kirjaavat asiakastietoja itse tai vastaavat esimiehenä työntekijöiden kirjaamisesta. (Orava, 2018.)

Aino Kääriäisen (2016, 196–197) mukaan dokumentoinnin lisääntyminen ja sen merkityksen kasvaminen sosiaalityössä on osaltaan seurausta kasvaneista lainsäädännöllisistä vaatimuksista. Lähtökohtaisesti hän peräänkuuluttaa kuitenkin dokumentoinnin välineellistä asemaa ja tehtävää, jolloin pääpaino sosiaalityössä tulisi olla vastavuoroisessa kohtaamisessa. Työntekijöiden moninaisten vaatimusten osalta hän lähtee siitä, että dokumentointiosaamista tulisi kehittää ennen kaikkea yhteisöllisesti työyhteisöjen erilaisten tilanteiden ja käytäntöjen tueksi.

Määrämuotoisten asiakasasiakirjojen etuina pidetään muun muassa sitä, että ne jäsentävät ja selkeyttävät kirjaamista sekä asiakkuusprosessia ja vahvistavat sosiaalihuollossa tehtävää muutostyötä. Määrämuotoisuuden voidaan nähdä myös parantavan tietojen laatua ja löydettävyyttä. Myös vaikeiden asioiden puheeksi otto voi helpottua määrämuotoisuuden avulla. Kirjaamisessa tehtävän vallankäytön näkökulmasta määrämuotoinen kirjaaminen ohjaa kirjaamista, mutta se ei poista kuitenkaan kirjoittajan vastuuta, vaan työntekijä tekee aina lopullisen valinnan kirjattavista asioista. (Lohijoki, 2016.)

4.4 Kirjaamiseen liittyviä oppaita ja verkkojulkaisuja

Sosiaali- ja terveysalalle on ominaista viestiä ihmisen terveydestä, hyvinvoinnista, toimintakyvystä ja hyvästä elämästä. Tällöin asiakkaiden kanssa tapahtuvaan viestintään vaikuttavat paljon työntekijän henkilökohtaiset viestintätaidot ja -tyyli. Ammatillisena sosiaalialan työntekijältä edellytetään eettisyyttä ja asiallisuutta. Kirjallisten dokumenttien kieli tulee olla selkää ja ymmärrettävää myös asiakkaan näkökulmasta. Ammattimaisessa kirjaamisessa ei voi käyttää monitulkintaisia ilmaisuja, eikä asiakkaasta saa kirjata virheellisiä, tarpeettomia tai puutteellisia tietoja. Hyvään kirjaamiseen kuuluu myös havainnollistaminen, jossa kuvataan esimerkiksi asiakkaan toimintakykyä jossain konkreettisessa tilanteessa. Kirjaamisessa on olennaista hahmottaa riittävä tarkkuus, jolloin asiakkaaseen liittyvät keskeiset tiedot, päätökset, toimenpiteet ja tavoitteet tulevat kirjatuksi, mutta välttää kuitenkin liiallista rönsyilyä. Koska sosiaalihuollon asiakastyöstä kirjoitetaan aina nimenomaisen asiakkaan asiakirjoihin, kannattaa ajatella, että kirjoittaa asiakirjat aina ihmisille, eikä organisaatioille tai toimielimille. (Roivas & Karjalainen 2013, 101–102, 149–151.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on julkaissut vuonna 2011 raportin ”Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa: Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen.” Oppaan yksi keskeinen tavoite on ollut luoda asiakastyön dokumentointiin välineitä ja keinoja, joilla voidaan yhdenmukaistaa asiakastiedon käsittelyä. Periaatteita on lähestytty toiminnallisista, eettisistä ja juridisista näkökulmista. (Laaksonen ym. 2011, 3.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) on julkaissut Sosiaalialan tiedonhallinnan sanaston (2019, 2), joka on tarkoitettu tiedonhallinnan valtakunnallisen kehittämisen tueksi. Sanasto on hyödyllinen myös sosiaalialan ammattilaisille, asiantuntijoille sekä sosiaalipalvelujen käyttäjille. Sanastossa määritellään, mitä sosiaalialan termit tarkoittavat. Sanastossa on 655 käsitettä, jotka liittyvät palveluihin, palveluprosesseihin ja asiakastietoihin. Sanastossa on lisäksi useita käsitejärjestelmäkaavioita, joilla havainnollistetaan käsitekokonaisuuksia. Sanastossa annettavien suositusten tavoitteena on myös yhtenäistää valtakunnallisesti sosiaalialan termien käyttöä.

Ulla Tiililä ja Kati Karvinen (2017, 4–15) ovat toimittaneet verkkojulkaisun ”Elämän ja kuoleman tekstit: kirjoittaminen sosiaali- ja hoitotyössä.” Kirja on tarkoitettu pääosin yhteiskunta- ja sosiaalitieteilijöille avuksi kirjoittamisen ja kielen maailmaan, mutta se soveltuu myös opiskelijoille ja sosiaali-, hoito- ja hoiva-alojen kehittäjille. Kirjassa on vahva kielitieteellinen ote ja sen taustalla on Kotimaisten kielten keskuksen Tekstualisoituva julkishallinto-hanke. Kirjassa tutkitaan sosiaali-, hoiva- ja hoitoalojen tekstejä ja tekstiä erityisesti virkakielen näkökulmasta. Virkakieli määritellään kieleksi, jota viranomaiset käyttävät työtehtävissään. Kirjan lähtökohtana on se, että kieli on luonteva osa ”muuta työtä” ja muu työ on myös kieli- ja tekstityötä. Kirjassa käsitellään lainsäädäntöä, tietojärjestelmiä ja toimintaa suhteessa kieleen, mutta näkökulmissa otetaan huomioon myös kirjaamisen ja dokumentoinnin tavoitteita. Kirjaan on otettu esimerkkejä kolmelta alalta: päivähoidosta, toimeentulotuen sosiaalityöstä sekä kotihoidosta.

5 TUTKIMUSPROSESSIN KUVAUS

5.1 Tutkimusmenetelmänä laadullinen tutkimus

Käytän tässä opinnäytetyössä laadullista eli kvalitaviivista tutkimusmenetelmää. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana pidetään todellisen elämän kuvaamista, jolloin ajatellaan, että todellisuus on moninainen. Laadullisessa tutkimuksessa on tavoitteena löytää tai paljastaa tosiasioita enemmän kuin todentaa jo jotain olemassa olevaa. Laadullinen tutkimus pyrkiiikin tutkimaan tutkittavaa kohdetta kokonaisvaltaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161.) Laadullisen tutkimuksen tavoitteena voidaan ajatella olevan totuuden löytäminen tutkittavasta ilmiöstä samalla tavalla kuin määrällisessäkin tutkimuksessa, vaikkakin laadullisessa tutkimuksessa korostuu tutkijan oma intuitio, tulkinta, järjestykyky sekä yhdistämis- ja luokittamisvalmiuksien tekeminen aineistosta. On tärkeää huomata, että samastakin aineistosta voi täten tehdä erilaisia päätelmiä. (Metsämuuronen 2008, 7–8.)

Hirsjärvi ym. (2009, 164) ovat kirjassaan määritelleet tunnusomaisia piirteitä laadulliselle tutkimukselle. Yhtenä piirteenä he tuovat esiin sen, että laadullisen tutkimuksen teossa käytetään tiedon keruussa mieluiten omia havaintoja ja keskusteluja tutkittavien kanssa kuin jotain mittausvälinettä. Tähän näkökulmaan liittyy myös se tosiasia, että tutkimusaineiston hankkimisessa käytetään sellaisia metodeja, jossa näkyy selkeästi tutkittavien oma näkökulma ja ääni. Myös kohdejoukon valinta on tärkeää tehdä tarkoituksenmukaisesti, eikä satunnaisotantaa voi käyttää.

Mielestäni nämä laadullisen tutkimuksen lähtökohdat ja ominaispiirteet puoltavat hyvin laadullisen tutkimusmenetelmän käyttöä opinnäytetyössäni aiheeni ajankohtaisuuden ja uutuusarvon näkökulmasta. Pidän tärkeänä tämänhetkisen kokonais kuvan muodostamista asiasta sekä ennen kaikkea kentän äänen kuulemista ja kuuntelemista.

5.2 Aineiston keruu

Aineiston keruun ja menetelmien osalta on tärkeää pohtia, kuinka paljon aineiston keruu vie aikaa ja miten työlästä aineiston analyysi on. Lisäksi kannattaa tutkia, että olisiko mahdollista hyödyntää jotain valmiita aineistoja. Jos päätyy siihen, että kerää aineiston itse, on päätettävä, millä menetelmällä aineistoa hankkii ja miten valittua menetelmää käytetään. Näin ollen on selvitettävä, että tarvitseeko itse tutkijana koulutusta menetelmän käyttöön ja miten pitkä ja vaativa koulutus mahdollisesti on. Lisäksi pitää päättää tutkittavien valinnasta ja tutkittavien määrästä. Käytännön kannalta pitää myös pohtia miten tutkittavat tavoitetaan, hankkia tutkimuksessa tarvittava materiaali ja ennen kaikkea laskea tutkimuksesta syntyvät kustannukset. (Hirsjärvi ym. 2009, 177–179.)

Laadullisen aineiston hankinnassa keskeisiä menetelmiä ovat haastattelu, havainnointi ja kirjallisen materiaalin hyväksikäyttö. Haastattelua voidaan tehdä eri tavoilla, esim. kasvokkain yksilöhaastatteluna tai ryhmähaastatteluna, postitettuna tai paikan päällä kerättävänä lomakehaastatteluna tai puhelimitse. Haastattelu voi niin ikään olla strukturoitu, puolistrukturoitu tai avoin ja se voi kestää muutamasta minuutista useisiin päiviin. Puolistrukturoitua haastattelua voidaan nimittää myös teemahaastatteluksi, joka sopii käytettäväksi tilanteisiin, joissa selvitetään heikosti tiedostettuja asioita. Teemahaastattelulle on ominaista, että vastaajia on melko vähän ja tutkijan asettamat kysymykset ovat ns. suosituskysymyksiä. Havainnoinnissa tutkija tarkkailee tutkimuksen kohdetta ja tekee havainnoinnista muistiinpanoja. Laadullisessa tutkimuksessa voidaan aineiston hankinnassa käyttää myös kirjallista materiaalia esimerkiksi päiväkirjoja, kirjeitä tai kertomuksia. (Metsämuuronen 2008, 37–44.)

Tuomi ja Sarajärvi (2018, 63–64) pitävät haastattelun etuna ennen kaikkea joustavuutta, sillä haastattelija voi toistaa kysymyksiä ja oikaista väärinkäsityksiä sekä esittää kysymyksiä siinä järjestyksessä kuin itse haluaa. Haastattelua pidetään joustavana myös siksi, että haastattelua ei mielletä tietokilpailuksi, vaan tärkeintä on saada tietoa tutkittavasta asiasta mahdollisimman paljon. Tällöin haastattelukysymykset tai teemat on kuitenkin hyvä antaa haastateltaville tutustuttaviksi hyvissä ajoin. Käytännössä tämä toteutuu helposti samalla, kun sovitaan haastatteluluvasta ja haastatteluajankohdasta. Haastattelun etuihin kuuluu myös se, että samalla kun

haastatteluluvasta sovitaan, niin haastateltavat sitoutuvat antamaan haastattelun ja sen tuottaman aineiston tutkimuskäyttöön.

Omasta mielestäni opinnäytetyöni aiheeseen sopi parhaiten laadullinen tutkimus, jossa käytin tutkimusaineiston hankintaan haastattelumenetelmää. Päädyin haastattelujen tekemiseen myös siksi, että halusin kokemusta ja oppia siitä, millaista on tehdä tällaisia kasvokkaisia tutkimushaastatteluja ja asettua tutkijan rooliin. Tein haastateltavien valintaa yhteistyössä Kansa-koulu II -hankkeen aluekoordinaattori Päivi Niirasen kanssa sekä ohjaajani Arja Hemmingin kanssa. Haastateltavien opettajien valinnassa kiinnitimme huomiota opettajien työkokemukseen opetustehtävissä, mutta myös tuoreeseen kentän työkokemukseen. Haastateltaviksi valikoitui kolme Seinäjoen ammattikorkeakoulun sosiaalialan opettajaa, jotka ovat osallistuneet myös Kansa-koulu-hankkeen kirjaamisvalmennukseen. Opettajien haastatteluja varten olen hakenut ja saanut Seinäjoen ammattikorkeakoulun tutkimusluvan.

Opettajien haastattelun lisäksi haastattelin neljää ikäihmisten palveluissa toimivaa kentän toimijaa eri puolella Etelä-Pohjanmaata. Haastateltavat olivat töissä Kuntayhtymä Kaksineuvoisen Ikäihmisten asiakasohjausyksikössä, Seinäjoen kaupungin Ikäkeskuksessa sekä Suupohjan peruspalveluliikelaitoskuntayhtymän IkäLuotsissa, ja he kaikki siis edustivat julkista toimijaa. Kaikilla haastateltavilla henkilöillä on taustalla sosionomin tutkinto, koska halusin tarkastella dokumentoinnin opettamista nimenomaan sosionomin näkökulmasta. Vaikka haastateltavat olivat valmistuneet sosionomeiksi (aik. sosiaaliohjaaja) jo vuosina 1989–2009, oli heillä kaikilla kokemusta viime vuosilta opiskelijoiden työharjoittelujaksojen ohjaamisesta ja sitä kautta melko hyvä käsitys opinnoista ja opiskelumaailmasta. Olen hakenut ja saanut kaikkien kentän toimijoiden taustaorganisaatioilta tutkimusluvan opinnäytetyötäni varten. Tutkimuslupahakemuksen liitteenä toimitin myös laatimani tutkimussuunnitelman. Kerroin myös, että opinnäytetyöni tutkimusosiossa ei haastatella asiakkaita.

Tutkimuslupien ehtona on muun muassa se, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Olen varmistanut tämän tarkistamalla kaikilta haastateltavilta asian henkilökohtaisesti. Lisäksi olen korostanut sitä, että tutkimuksessa yksittäiset henkilöt eivät ole tunnistettavissa, ja että noudatan salassapitovelvollisuutta haastatteluissa ja havainnoinneissa saatujen tietojen osalta. Olen myös kertonut, että käytän

haastatteluissa keräämääni aineistoa ainoastaan tämän tutkimuksen tekemiseksi ja hävitän aineiston tutkimuksen toteuttamisen jälkeen asianmukaisella tavalla.

Olen saanut taustatiedoksi Kansa-koulu I -hankkeessa tehdyn määrämuotoisen kyselylomakkeen vastauksineen, jota olen hyödyntänyt jossain määrin haastattelukysymyksien teossa. Olen tehnyt haastattelut ns. teemahaastatteluina, jolloin haastattelu etenee valittujen teemojen mukaan yksityiskohtaisten kysymysten sijaan. Käytännössä teema on siis laajempi asiakokonaisuus kuin yksittäinen kysymys, joka on tarkempi ja kohdistuu selkeämmin ilmiötä koskevaan yksityiskohtaan (Kananen 2015, 148). Teemoiksi valikoitu neljä pääkohtaa: 1) kysymykset nykytilasta, 2) kysymykset tulevaisuudesta eli näkemykset siitä, miten asiat pitäisi olla, 3) miten tavoitteet saavutetaan ja 4) erityishuomiot ikäihmisten osalta. Sain tukea ja apua haastattelukysymysten laatimiseen erityisesti Päivi Niiraselta. Pohdimme yhdessä haastattelurungon toimivuutta ja teemoittelua. Käytin samaa haastattelurunkoa sekä opettajien että kentän toimijoiden haastattelussa ja pyysin vastaamaan kysymyksiin soveltuvin osin, mikäli haastateltava ei kokenut kysymystä täysin omakseen. Tekemäni teemahaastattelurunko on liitteenä 3.

Tein haastattelut huhtikuussa 2019. Otin haastateltaviin yhteyttä sekä puhelimitse että sähköpostitse ja kerroin opinnäytetyöstäni sekä siihen liittyvästä tutkimushaastattelusta. Haastattelut olivat yksilöhaastatteluja ja ne kestivät 45 minuutista tuntiin. Kaikki haastattelut toteutettiin haastateltavan työpaikalla tai hänen työpaikkansa kokoustilassa. Alun perin pohdin, että olisin voinut tehdä myös ryhmähaastatteluja, mutta luovuin niiden tekemisestä aika nopeasti, koska ryhmähaastatteluajkojen sopiminen osoittautui haasteelliseksi kiireellisten aikataulujen vuoksi. Oma arvioni on myös se, että koska kyseessä on aika uusi ja outokin asia, niin monet pitivät yksilöhaastattelua mielekkäämpänä vaihtoehtona verrattuna ryhmähaastatteluun.

Haastattelun alussa kerroin opinnäytetyöstäni ja valitsemastani näkökulmasta lyhyesti. Pyysin myös vielä erikseen luvan äänittää haastattelun sanelukoneella. Kerroin myös tutkimukseni luottamuksellisuudesta ja siitä, että käytän haastattelussa saamiani tietoja ainoastaan opinnäytetyöni tekemiseen ja hävitän lopuksi aineiston asianmukaisesti. Aloitin haastattelun kertomalla johdannoksi teemat, joita aioin haastattelussa käyttää. Halusin pitää itse haastattelutilanteen mahdollisimman vuorovaihteisena ja siksi en lähettänyt haastattelukysymyksiä haastateltaville etukäteen

enkä antanut niitä heille paperilla itse haastattelutilanteessakaan, vaan käytin niitä itse apukysymyksinä haastattelun edetessä. Toki haastateltavat olivat tutustuneet aiheeseeni tutustumalla tutkimuslupahakemuksen liitteenä olevaan tutkimussuunnitelmaan.

Olin todella ilahtunut siitä, että kaikki haastateltavat suhtautuivat haastattelupyyntöni myönteisesti kiireistään huolimatta. Itse haastattelutilanteet sujuivat rauhallisesti ja innostuneesti ja kaikki haastateltavat pitivät aihetta tärkeänä. Ensimmäisten haastattelujen aikana noudatin itse melko orjallisesti laatimiani haastattelukysymyksiä ja niiden esittämisjärjestystä. Haastattelukertojen edetessä kokemukseni haastattelijana toimimisesta vahvistui ja uskalsin haastatella vapaammin teemojen välillä sekä esittää enemmän tarkentavia kysymyksiä. Koen, että sain haastatteluista paljon ideoita ja ajatuksia opinnäytetyöni eteenpäin viemiseen ja toisaalta vahvistusta aiheeni valintaan ja näkökulmaan.

5.3 Tutkimusaineiston analysointi

Lähtökohtaisesti laadullisen tutkimuksen analyysiä tehtäessä on tärkeää ensimmäiseksi päättää, mikä on saadussa aineistossa kiinnostavaa tutkimuksen tarkoituksen tai tutkimuskysymysten näkökulmasta. Kaikkia haastatteluissa uusia esille tulleita näkökulmia ja mielenkiintoisia asioita ei voi tutkia ja raportoida omassa tutkimuksessa. On siis tärkeää muistaa pitää aineiston rajaaminen mielessä. Seuraavaksi aineisto yleensä litteroidaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 78.) Litterointi tarkoittaa esimerkiksi äänitetyn tallenteen muuttamista tekstimuotoon siten, että sitä voi käsitellä joko manuaalisesti tai ohjelmallisesti erilaisilla analysointimenetelmillä. Teema-haastatteluaineistolle on tyypillistä, että se kirjoitetaan mahdollisimman sanatarkasti tekstimuotoon. Litteroinnin tasoja kuvataan tavallisesti kolmella eri tasolla: sanatarkka litterointi, yleiskielinen litterointi ja propositiotason litterointi. Sanatarkassa äänitteen litteroinnissa kirjataan jokainen äännähdyskin ja se onkin litteroinnin tarkin muoto. Yleiskielisessä litteroinnissa teksti muutetaan kirjakielelle, jolloin siitä on poistettu murre- ja puhekielen ilmaisu. Propositiotason litteroinnissa kirjataan vain sanoman ydinsisältö. (Kananen 2015, 160-161.) Kolmanneksi aineisto luokitellaan,

teemoitellaan tai tyypitellään. Yksinkertaisimmillaan luokittelu tarkoittaa sitä, että aineistosta määritellään ja lasketaan luokkien esiintymiskertoja. Teemoittelu on periaatteessa samakaltaista kuin luokittelu, mutta siinä voidaan esimerkiksi pilkkoa tai ryhmitellä aineistoa erilaisten aihepiirien mukaan. Tyypittelyssä aineistosta etsitään esimerkiksi teemojen yhteisiä ominaisuuksia ja niistä muodostetaan eräänlainen yleistys, tyypiesimerkki. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 79.)

Litteroin nauhoitetut haastattelut kirjalliseen muotoon siten, että pystyin käsittelemään niitä manuaalisesti. Päädyin litteroimaan aineiston sanatarkasti, koska koin sen olevan tarkoituksenmukaista aineiston jatkokäsittelyn kannalta. Annoin litterointivaiheessa haastateltaville kirjain- ja numerotunnuksen. Kirjain O tarkoittaa haastateltavaa opettajaa ja numero yksilöi hänet. Kirjain H tarkoittaa haastateltavaa kentän toimijaa ja numero yksilöi hänet. Päädyin erottelemaan haastateltavat opettajat ja kentän toimijat, koska tulosvaiheessa on mielenkiintoista tietää, löytyykö vastauksista yhteneväisyyksiä tai eroavaisuuksia. Haastattelujen lisäksi hyödynsin analyysin tekemisessä tekemiäni muistiinpanoja ja havaintojani itse haastattelutilanteista ja -ajankohdista.

Litteroinnin jälkeen luin aineistoa useaan kertaan läpi eri lukutekniikoita käyttäen ja teemoitin sitä pilkkomalla ja ryhmittelemällä asioita haastattelun aihepiirien mukaan ylä- ja alateemoihin. Käytin merkitsemisen apuna erivärisiä tusseja. Kiinnitin tuloksissa huomiota opettajien ja kentän toimijoiden mielipiteisiin yhdessä ja erikseen johtopäätösten tekemiseksi.

5.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Jokaisen tutkijan tulee noudattaa eettisesti hyvää tieteellistä käytäntöä. Suomessa esimerkiksi opetusministeriön asettama tutkimuseettinen neuvottelukunta on laatinut ohjeet tieteellisten menettelytapojen noudattamiseen. Myös yliopistot ovat laatineet eettisiä menettelytapaohjeita. Lähtökohtaisesti tutkimuksissa tulee kunnioittaa ihmisarvoa, mikä tarkoittaa muun muassa sitä, että ihmisten pitää saada itse päättää, haluavatko he osallistua tutkimukseen vai ei. Myös tutkimuksen rehellisyyden vaade on suuri ja tutkimuksen osalta on muistettava erityisesti plagiointikielto. Tu-

loksia ei myöskään saa sepittää tai kaunistella, eikä raportointi saa olla harhaanjohtavaa tai puutteellista. (Hirsjärvi ym. 2009, 23–26.) Tutkimusta tehdessäni olen varmistanut sen, että haastateltavat osallistuvat vapaaehtoisesti tutkimukseen ja että turvaan heidän intimitetin ja anonyymiteetin. Lisäksi olen merkinnyt opinnäytetyöhöni asianmukaiset lähdeviittaukset, kun olen viitannut muiden tutkijoiden materiaaleihin tai kirjoihin. Tulosten esittämisessä ja raportoinnissa olen noudattanut rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta.

Tutkimuksen reliabeliuksella viitataan tutkimuksen toistettavuuteen ja siihen, että tutkimus ei anna sattumanvaraisia tuloksia. Laadullinen tutkimus voidaan katsoa reliabeliksi, jos tutkimustulos pysyy samana silloin, kun samaa henkilöä tutkitaan eri tutkimuskerroilla. Niin ikään, jos kaksi tutkijaa päätyy samanlaiseen tulokseen, on tutkimus reliabeli. Tutkimuksen validius (pätevyys) tarkoittaa sitä, että tutkimusmenetelmä mittaa juuri sitä, mitä on tarkoitus mitata. Tällöin esimerkiksi kysymyslomakkeiden kysymyksenasettelun kannalta on tärkeää, että vastaajat käsittävät kysymykset samalla tavalla kuin tutkijakin on ajatellut. (Hirsjärvi ym. 2009, 231–232.) Arvioin, että tutkimukseni täyttää reliabeliuden vaatimukset siten, että tulokset eivät muuttuisi, vaikka tutkimus tehtäisiin eri ajankohtajana tai haastattelijana olisi joku toinen henkilö. Arvioin myös, että tutkimukseni on validi, koska sain teemahaastattelujen kautta vastauksia esittämiini tutkimuskysymyksiin.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden osalta on tärkeää selostaa tarkasti tutkimuksen toteuttamisen kaikki vaiheet. Tällaisia ovat mm. aineiston tuottamisen olosuhteet, haastatteluihin käytetty aika, mahdolliset häiriötekijät sekä virhetulkinnat. Analyysin osalta on hyvä kertoa tehdystä luokittelusta. Ja lopuksi tulosten tulkinnan osalta tutkijan tulisi kertoa tulkintojensa perusteluista esim. haastattelujen suoria lainauksia käyttäen. (Hirsjärvi ym. 2009, 232–233.)

6 HAASTATTELUJEN TULOKSET

Tässä luvussa käsittelen tekemieni haastattelujen tuloksia. Haastattelin tutkimuksessa kolmea Seinäjoen ammattikorkeakoulun opettaja ja neljää kentän toimijaa, jotka toimivat ikäihmisten palveluiden parissa julkisella sektorilla Etelä-Pohjanmaalla. Olen eritellyt haastattelujen tulokset kahteen vastaajaryhmään, opettajien ja kentän toimijoiden vastauksiin, mahdollisten yhtäläisyyksien ja eroavaisuuksien erottelemiseksi. Lopuksi olen koonnut vastuksista lyhyen yhteenvedon.

6.1 Kysymykset dokumentoinnin nykytilasta ja sen opettamisesta

Opettajien vastaukset. Opettajien näkemysten mukaan kirjaamista opetetaan koulussa vielä aika vähän siitäkin syytä, että esimerkiksi sosionomikoulutuksessa ei ole sellaista yhteisesti sovittua kaavaa siihen, missä opintojaksoissa opetettaisiin kirjaamista. He arvelivat, että kirjaamista opetetaan tällä hetkellä lähinnä kunkin opettajan oman näkemyksen mukaan riippuen siitä, miten hän ajattelee kirjaamisen liittyvän omaan opetettavaan opintojaksoon. Tällaisina opintojaksoina he nostivat esiin mm. etiikan, viestinnän ja lainsäädännön opintojaksot.

Ei meillä kovin paljon sitä ole, kyllä siitä varmaan puhutaan, mutta se tulee enemmän harjoittelussa sitten esiin käytännön kautta (O1).

Kaikki opettajat totesivat, että käytännössä kirjaamiseen liittyvät asiat tulevat esiin käytännön harjoittelujaksoilla ja harjoitteluohjaustapaamisissa. Lisäksi he totesivat, että harjoittelussa lähestulkoon kaikki opiskelijat ovat saaneet kirjata ja opiskelijat saavat ainakin sitä kautta kosketuksen kirjaamiseen. He kertoivat, että työpaikkojen harjoittelujen ohjaajat ovat olleet tyytyväisiä opiskelijoiden kirjaamiseen, mutta opiskelijat ovat itse tuoneet esille epävarmuutta kirjaamisen suhteen.

Se, mikä palaute on tullut ohjaajilta, kun ollaan puhuttu siitä kirjaamisesta, niin he ovat sanoneet, että ne kirjaa tosi hyvin juuri niitä asioita, joita täytyykin kirjata. Mutta opiskelijan kokemus on se, että ei ole ollut ihan varma, että onko se oikein ja meneekö se oikealla tavalla. (O2.)

Valmistuneiden sosionomien kirjaamisosaamisen riittävyttä kysyttäessä opettajat arvelivat, että osaaminen ei ehkä ole riittävää ja yksi opettaja totesikin, ettei kirjaamisen merkitystä ole tuotu riittävästi ehkä esille.

...ehkä me ei oo pystytty riittävästi tuomaan sitä ajatusta, mikä siellä kirjaamisen takana on (O3).

Opettajat pitivät kirjaamista käytännön työssä todella merkittävänä ja arvelivat, että siihen käytetään ajallisesti n. 25–30 %:a työpäivästä.

Opettajien mielestä kirjaamisessa on vaikeaa kirjata asioita niin, että sekä asiakas että työntekijä ymmärtävät asian samalla tavalla lukiessaan kirjausta. Niin ikään he toivat esille haasteen olennaisten asioiden löytämisestä sekä havaintojen ja tulkin-tojen erottelamisesta kirjaamisessa. Kirjaamisen opettamiseen liittyen he pohtivat haasteena oman käytännön työelämätuntemuksen ajantasaisuutta sekä eri asiakasryhmiin liittyvien erityispiirteiden esille tuomista.

Mun mielestä se on se vaikeus, että kumminkin on eri asiakasryhmiä, että me puhutaan kuitenkin yleisellä tasolla. Sinällään THL ohjaa sitä siellä omilla luokituksillaan, että ne menee siellä sen mukaan, mutta siellä on myös paljon semmosia, mitkä työelämä voi ite miettiä, mitä ne haluaa. Me ei voida tietää kaikkia työpaikkojen käytänteitä... se vaatii siltä opettajaltakin myös että mä tiedän, mitä siellä käytännön työelämässä tapahtuu. (O1.)

On ihan eri asia puhua vaikka lastensuojelusta ja lastensuojelun pää-töksistä ja rajoitustoimenpiteistä kuin esimerkiksi ikäihmisten kohdalla hoitosuunnitelmasta tai palvelusuunnitelmasta (O2).

Helppoa kirjaaminen on opettajien näkemyksen mukaan silloin, kun asiakkaan asiat ovat menneet eteenpäin ja ollaan asioista yhtä mieltä ja yhteistyö sujuu. Silloin on helppoa kirjata asioita selkeiden tavoitteiden suuntaan.

Kentän toimijoiden vastaukset. Kaikilla haastatelluilla oli se kokemus, että he itse ovat varsinaisesti oppineet kirjaamaan ja saaneet siihen ohjeistusta työpaikoilla riip-puen siitä, millaisissa työtehtävissä he ovat olleet. Osa muisti tehneensä kirjaamista oman harjoittelujaksonsa aikana. Kaikilla haastateltavilla oli kokemusta sosiono-miopiskelijoiden ohjaamisesta työharjoittelussa ja he totesivat, että ovat ohjanneet opiskelijoiden kirjaamista tuolloin. He mainitsivat, että harjoittelussa olleet opiskelijat

ovat osanneet tehdä kirjauksia melko hyvin ja asiallisesti, mutta heiltä on puuttunut rohkeutta kirjata esimerkiksi vaikeita asioita.

Käytännön työssä kirjaaminen oli merkittävää ja sitä pidettiin erittäin tärkeänä osana työtä ja sen tekemistä. Se nähtiin työväliseenä, joka kertoo asiakkaan tilanteesta ja voinnista ja usein ratkaisee asiakkaan asioiden eteenpäin menemisen myöhemmin.

Se on niinku tavallaan se pohja sille asiakassuhteen jatkolle tai jääkö se vaan siihen neuvontaan ja ohjaukseen (H2).

Vastaajat arvioivat, että kirjaamiseen menee normaalista työpäivästä arviolta 20–40 %:a riippuen päivän työtehtävistä, esimerkiksi tekeekö puhelinpäivystystä, palveluohjausta vai asiakaskäyntejä.

Myös kentän toimijat kertoivat, että kirjaamisessa on vaikeaa löytää se oleellinen tieto, mikä tulisi kirjata, varsinkin, kun on usein kiire ja puheluita tulee tiuhaan.

Mikä on tärkeää kirjata ja niin että sä löydät sen oleellisen tiedon ja niin ei sitä päällekkäistä kirjausta että se on semmonen niin että omat toimintatavat mitenkä sen saa nopeaksi. (H1.)

Kaiken kaikkiaan kentän toimijat eivät pitäneet kirjaamista sinänsä vaikeana asiana, vaan he pitivät sitä normaalina työtapana ja kokivat saaneensa siihen hyvää oppia ja oheistusta työpaikoiltaan.

Yhteenveto vastauksista. Kaikki totesivat, että kirjaamista opetetaan tällä hetkellä vielä aika vähän. Käytännössä kirjaaminen tulee opiskelijoille uutena asiana vastaan harjoittelujaksoilla ja siitä keskustellaan yhteisesti sitten koulun ja harjoittelupaikan välisissä harjoitteluohjaustapaamisissa sekä opettajan että ohjaajan roolissa. Pyysin haastateltavia arvioimaan prosentteina sitä, miten paljon kirjaamiseen käytetään aikaa normaalista työpäivästä ja vastukset vaihtelivat 20–40 prosentin välillä. Käytännössä ikäihmisten parissa työskentelevät arvioivat kirjaamiseen käytettävän työaikaa jonkin verran enemmän kuin opettajat. Kirjaamisen tavoitteellisuus ja kirjausten merkitys asiakkaan jatkohoidon kannalta tulivat myös esille molemmissa vastaajaryhmissä.

6.2 Näkemykset kirjaamisen opettamisen tulevaisuudesta

Opettajien vastaukset. Opettajat olivat sitä mieltä, että kirjaamista pitäisi opettaa ehdottomasti jatkossa enemmän ammattikorkeakoulussa ja he kertoivat, että sitä on pohdittukin jo pienessä työryhmässä erikseen. Asian eteenpäin menoa edistää heidän mielestään se, että suurin osa sosiaalialan opettajista on jo osallistunut Kansa-koulu-hankkeen kirjaamisvalmennukseen.

Että sitä pitäisi olla enemmän, koska se on tärkeä osa ja se tulee muuttumaan. Me ollaan niin kuin uuden äärellä nyt. (O1.)

Useassa haastattelussa tuli esille se, että opettamisessa pitäisi korostaa kirjaamisen merkityksen tärkeyttä ja ymmärrystä erityisesti asiakkaan näkökulmasta katsottuna korostamalla asiakaslähtöisyyttä ja asiakkaan etua.

Se pitäisi jotenkin sisäistää, että jos mä joudun asiakkaaksi, niin kuinka tärkeä se tieto on mulle, mitä sinne on laitettu. Koska se on tärkeintä, että on päätetty ja mitä palvelua sitten saa. (O1.)

Kirjaamisen opettamisen hyötyinä opettajat mainitsivat muun muassa, että sen kautta tehdään työ näkyväksi ja sitä kautta saadaan myös koko sosiaalityön prosessi esille.

...kun sosiaalityö on tavoitteellista muutostyötä, niin että se näkyy se prosessi siellä (O2).

Kentän toimijoiden vastaukset. Puolet vastaajista oli sitä mieltä, että kirjaamista ei tarvitsisi opettaa ammattikorkeakoulussa sen enempää kuin tähänkään asti, koska he kokivat, että oppimista tapahtuu eniten työharjoittelun ja käytännön työelämän kautta. Ne vastaajat, jotka esittivät kirjaamisen opettamisen lisäämistä ammattikorkeakouluihin, pitivät tärkeimpänä hyötynä kirjaamisen perustaitojen osaaamista työelämään siirryttäessä sekä rohkeutta kirjoittaa vaikeistakin asioista.

En mä ainakaan ajattelisi, että siitä mitään niinku haittaa olisi, että kylähän se sitä vahvistaa sitä sun ammatillista osaamista, että olisi niinku tavallansa sellaiset perusjutut siitä kumminkin tiedossa. Mitä sellaiseen hyvään kirjaamiseen niinku kuuluu. Että sittenhän se on siellä työyhteisössä ne omat ohjeistukset, mitä tulee sitten sitä kautta. (H2.)

Mutta ehdottoman hyvä juttu olisi...ja että uskaltaa kirjoittaa niitä vaikeita asioita ja miten ne kirjoitetaan. Tai niinku että mitä keinoja siinä voi miettiä ja käyttää. (H3.)

Mikäli kirjaamista opetettaisiin ammattikorkeakoulussa, niin kaikki haastateltavat nostivat kuitenkin hetken pohdittuaan esille asiakkaan osallistamisen ja kuulemisen näkökulman.

...mutta että tiedetään vähän, mitä tämä työ on, että se ei oo vaan sitä asiakastyötä ja asiakkaitten kohtaamista... kyllä siellä tietokoneella... se on suuri osa sitä työtä (H1.)

... se, että esimerkiksi hoito- ja kuntoutussuunnitelman kirjaaminen niin, että se asiakas tulee siinä kuulluksi ja nähdyksi (H3).

6.2.1 Tavoitteellinen kirjaaminen

Opettajien vastaukset. Kaikki opettajat olivat sitä mieltä, että kirjaamisen opettamisessa pitäisi ehdottomasti muistaa tavoitteellisuus ja prosessinomaisuus.

Että sieltä tulee tavallaan se suunta, mihin sä oot menossa, elikkä se kirkastaa sitä tavoitetta ja suuntaa sekä myös niitä menetelmiä ja niitä sopimuksia ja myös se ketä muita tässä olisi hyvä olla mukana. (O2.)

Tärkein asia, mikä niinku on kirjattava, on ne tavoitteet. Ja se, että se on niinku se lähtökohta ja sitten niinku kaikki se päivittäiskirjaaminen ja kaikki sellainen yhteenvetokirjaaminen, ne pitäisi niin kuin palautua sinne tavoitteisiin. (O3.)

Kentän toimijoiden vastaukset. Vastauksissa näkyi tavoitteellisuus mm. kokonaisuuden hahmottamisen kautta.

... koska sitten se kirjaamisen, niinku hoitosuunnitelmien kirjaamisen harjoittelu toki auttaa siinä sen kokonaisuuden näkemisessä. Ei pelkää siinä, että sä meet sinne ja mietit, että montako hoitajan käyntiä ja mitä suorittaa sitten siellä asiakkaan luona, vaan se kokonaisuus, että sun pitäisi saada sinne sitä tietoa myös sen psyykkisen ja sosiaalisesta verkostosta ja kaikesta. (H3.)

6.2.2 Selkeä ja ymmärrettävä kieli

Opettajien vastaukset. Monissa vastauksissa nostettiin esille kirjaamisessa käytettävän kielen merkitys. Kieleltä vaadittiin asiallisuutta, selkeyttä ja ymmärrettävyyttä. Myös yksittäisten sanojen merkityksen ymmärtämistä tekstissä korostettiin.

Kielen merkitys on tosi tärkeä, pienet sanat (O1).

Moni vastaaja piti tärkeänä myös oleellisen tiedon erottamista epäoleellisesta tiedosta. Niin ikään kirjaamisen yhtenä haasteena pidettiin sitä, että kirjaamisesta saataisiin tehokasta ja napakkaa.

Varmaan siihen käytettävää aikaa on liian vähän ja siksi pitäisi opetella se kirjaamistapa kauhean napakaksi (O2).

Kentän toimijoiden vastaukset. Myös kentän toimivat korostivat selkeän, yksinkertaisen ja ymmärrettävän kielen käyttämistä kirjauksissa.

Se pitäisi olla sellaista selkeää ja kuitenkin yksinkertaista, ymmärrettävää tekstiä, että ei lähdetä kikkailemaan millään hienoilla sanoilla (H2).

Semmonen selkeä, vähän niinku selkokieli, selkokielellä kirjaukset ja päätökset. Ei liikaa sitä ammattislangia. Tai jos mahdollista, niin ei ollenkaan. (H4.)

Niin ikään kentän toimijat toivat esille kirjaamisessa oleellisen tiedon kirjaamisen tehokkaasti ja napakasti.

Haasteitahan siinä on, ehkä suurimpana haasteena se, että sä saat siitä kirjaamisesta tehokasta. Ettei tuu päällekkäisiä kirjauksia elikkä sitä, että sä kirjaat yhteen paikkaan ja sitten sun pitää laittaa asia vielä vähän johonkin ehkä toisella tavalla. (H1.)

Vastauksista tuli ilmi myös yksittäisten sanojen merkityksen ymmärtäminen tekstissä.

Se, että kirjaa ihan olemattoman pieniä lauseita keskellä hoito- ja kuntoutussuunnitelmaa, mutta se mullistaa sen tekstin täysin (H3).

On asiakastilanteita, jolloinka se asiakas, esimerkiksi ikäihminen, niin se inhoaa kapulakieltä, se tykkää enemmän murrekielestä, niin ei se oo mun mielestä maata kaatavaa, että sä siihen hoito- ja kuntoutussuunnitelmaan laitat kenties murren sen takia, että se tuo kotoosaman olon sille ihmiselle (H3).

6.2.3 Vaikeiden asioiden kirjaaminen

Opettajien vastaukset. Haasteena kirjaamisessa tai sen opettamisessa nousi esiin vaikeiden asioiden kirjaaminen ja ammatillisuudessa pitäytyminen tiukoissa paikoissa. Kirjaamisella ei myöskään haluttaisi loukata asiakasta.

Jos sulla on joku hankala tilanne ollut vaikka asiakkaan kanssa tai tää tilanne on epäselvä tai ei oo päästy jotenkin eteenpäin sen suunnitelman kanssa, että mistä sä siihen kirjoitat. Ja sitten se, että sä et kirjoita sinne sellaista asiata tai asiaan kuulumatonta, omaa tunnetta tai semmosta. Ammatillisuushan pitää siellä jollain tavalla näkyä ja sitten myös se, että voi olla eri mieltä asiakkaan kanssa. Sen voi sinne kirjata, mutta voi olla hankala sanoittaa. (O2.)

Miten kirjataan niin, että se ei loukkaa...(O1).

Se on ihan sama kuin muissakin asiakasrekistereissä, jos sä sinne kauheasti varot, että sä et loukkaa ketään, ettet sä paljasta liikaa tavallaan jotenkin, että ei oikein tiedä, missä se rajaa menee millekin asialle, niin sitten siellä voi olla, että keskusteltiin perheasioista, keskusteltiin kaveriesioista, niin kuka sitä sitten tietää, mistä sitten loppu viimeksi on keskusteltu ja onko sitä sitten sovittukaan mitään. (O2.)

Kentän toimijoiden vastaukset. Myös kentän toimijat nostivat esille vaikeisiin asioihin liittyvien kirjausten tekemisen rehellisesti ja rohkeasti, jotta saa kuitenkin esille myös oman näkökulmansa. Kuitenkin loukkaamista ja siitä aiheutuvaa mielipahaa asiakkaalle haluttiin välttää.

Ehkä se vaikeus kuitenkin on se, että ne vaikeatkin asiat pitää pystyä kuitenkin sinne kirjoittamaan...Pitää olla kuitenkin sellainen rehellinen siitä tilanteesta, että ei voi kaunistella, mutta kuitenkin se teksti pitää olla sellaista, että jos asiakas haluaa sen lukea, niin voi pysyä sen kirjoituksen takana. (H2.)

Siinä pitäisi aina näkyä niinku se asiakkaan näkemys ja ammattilaisen oma näkemys, ellei se ole sama. Totta kai se voi olla ihan samakin näkemys, mutta aina se ei oo sama näkemys. (H4.)

Että mitä sä kirjoitat niin, että se asia tulee sanottua niin, ettei se loukkaa ketään, eikä se aiheuta mitenkään pahaa jatkossa. Ettei se saa aikaiseksi, että tapahtuu pahempia asioita sen takia, mitä mä oon kirjannu (H3.)

Yhteenveto vastauksista. Kaikki opettajat ja puolet kentän haastateltavista olivat sitä mieltä, että kirjaamista pitäisi opettaa ammattikorkeakoulussa enemmän, varsinkin, kun sen merkitys tulee tulevaisuudessa muuttumaan Kanta-palveluun siirtymisen vuoksi ja siksi, että käyttöön otetaan määrämuotoinen kirjaaminen. Arvelen, että kirjaamisen opettamisen korostaminen liittyi jossain määrin siihen, oliko vastaaja osallistunut Kansa-koulu-hankkeen kirjaamisvalmennukseen vai ei. Jo koulutukseen osallistuneet suhtautuivat opettamisen lisäämiseen ammattikorkeakoulussa myönteisemmin kuin ne, jotka eivät olleet osallistuneet koulutukseen.

Vastausten yhteenvetona voi kuitenkin todeta, että sekä opettajat että kentän toimijat olivat samoilla linjoilla tärkeimpien opetettavien asioiden suhteen. Asiakkaan osallistaminen, eettiset kysymykset, lainsäädännön vaatimukset, tavoitteellisuus, kielen merkitys ja vaikeiden asioiden kirjaaminen nousivat esille molemmissa vastaajaryhmissä.

6.3 Kysymys siitä, miten tavoitteet saavutetaan

Opettajien vastaukset. Opettajien näkemys oli, että kirjaaminen ja dokumentointi tulisi nostaa selkeämmin näkyviin tulevissa opetussuunnitelmissa. Vastaajilla ei vielä ollut täysin selkeää kantaa siitä, pitäisikö kirjaamisesta olla oma erillinen opintokokonaisuus vai pitäisikö siihen liittyvät asiat integroida muiden opintojen oheen, vaan he kertoivat, että asia on juuri työryhmän pohdittavana. Pohdittavana on myös se, että pitäisikö kirjaaminen olla kaikille pakollinen opintojakso vai olisiko se vapaaasti valittava opintojakso. Toisaalta opettajat nostivat esille sen, että haluaisivat,

että tulevilla sosionomeilla olisi kuitenkin kirjaamisen perusasiat tiedossa ja hallinnassa valmistuessaan. Yksi opettaja nosti esille ns. kirjaamisen juonteen sisällyttämisen opintojaksoihin.

Tavallaan tämmösen kirjaamisen juonteen vähän samalla tavalla kuin pitäisi olla vaikka yrittäjäyys ja kansainvälisyys, niin me ollaan ajateltu... että näkyisi niinku kirjaamisen juonne (O3).

Kirjaamisen juonne viittaa siis siihen, että kirjaaminen integroitaisiin osaksi muita opintojaksoja. Tällaisina opintojaksoina opettajat mainitsivat mm. palveluohjauksen, perheopintojen ja viestinnän ja median opintojaksot. Toisaalta kirjaamisen oman opintokokonaisuuden etuna nähtiin se, että kirjaaminen tulisi silloin kunnolla esille ja siihen voitaisiin käyttää tarpeeksi aikaa. Erityisesti määrämuotoinen kirjaaminen nähtiin niin omana ja erillisenä asiana, että sen osalta voisi olla järkevää tehdä oma opintojakso.

Opintokokonaisuuden laajuuteen oli hankala ottaa kantaa tässä vaiheessa, mutta suurin osa opettajista arveli, että jos esimerkiksi määrämuotoisesta kirjaamisesta tehtäisiin oma opintokokonaisuus, niin sen laajuus olisi hyvä olla vähintään kolme opintopistettä. Opetusmenetelminä opettajat käyttäisivät mieluiten luento-opetusta sekä yksilö- ja ryhmätehtävien tekemistä asiakastapausten pohjalta hyödyntäen mahdollisesti jotain demo-versiota. He pohtivat myös, että opintoihin liittyvässä harjoittelussa voisi olla yhtenä tehtävänä kirjaamiseen liittyvä tehtävä. Yksi opettaja mainitsi myös mahdollisten vierailijoiden puheenvuorojen pyytämisen luennoille.

Kaikki opettajat arvioisivat kirjaamiseen liittyvän osaamisen hyväksyty/hylätty-periaatteella. Opettajien mielestä kirjaamisen opetusta voisi olla lähtökohtaisesti koko opintojen ajan, mutta ainakin toisesta vuodesta lähtien, ennen ensimmäistä käytännön harjoittelujaksoa.

Kentän toimijoiden vastaukset. Puolet vastaajista oli sitä mieltä, että kirjaamisesta ei tarvitsisi olla omaa erillistä kurssia, vaan sitä voisi opettaa soveltuvin osin muiden kurssien yhteydessä. Toinen puoli pohti oman kurssin pitämisen hyötynä mahdollisuutta syvempään kirjaamisen perehtymiseen. Opetusmenetelmien osalta kaikki kentän toimijat peräänkuuluttivat käytännön malliesimerkkien käyttämistä opetuk-

sessä. Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että kirjaamista olisi hyvä opettaa jatkossakin työharjoittelun yhteydessä, ja he näkivät, että työharjoittelussa voisi olla ihan omana tehtävänäkin erityisesti kirjaamiseen tutustuminen.

Siihen pystyttäisiin niinku liittämään harjoitteluun se, että sä laadit asiakassuunnitelman tai hoito- ja kuntoutussuunnitelman (H3).

Kentän vastaajien mielipiteet jakautuivat kahtia myös kirjaamisen opettamisen ajankohdan suhteen. Puolet oli sitä mieltä, että kirjaamiseen liittyviä asioita pitäisi ruveta pohjustamaan heti opintojen alkuvaiheessa ja puolet oli sitä mieltä, että opiskelijat hyötyisivät kirjaamisen opettamisesta enemmän opintojen loppuvaiheessa, kun ammatillista osaamista on jo karttunut muutenkin. Kaikki kentän haastateltavat arvioivat kirjaamiseen liittyvää osaamista hyväksytty/hylätty-periaatteella, koska heidän mielestään arvosanan antaminen olisi liian vaativaa ja he arvelivat, että opiskelijoiden kirjalliset taidot ovat erilaisia, kuten käytännön työntekijöidenkin taidot.

Yhteenveto vastauksista. Sekä opettajat että kentän toimijat pohtivat kirjaamisen opettamisen osalta oman kurssin tai integroidun opetuksen välisiä etuja ja haittoja. Molemmille mielipiteille löytyi kannatusta ja tulevaisuus näyttää, mihin asiassa lopulta päädytään. Opetusmenetelmien suhteen kaikki vastaajat nostivat tärkeimpänä asiana esille käytännön malliesimerkkien käyttämisen opetuksessa. Molemmissa vastaajaryhmissä kannatettiin myös kirjaamiseen liittyvän tehtävän tekemistä työharjoittelussa. Kaikki haastatellut olivat yhtä mieltä siitä, että mikäli kirjaamista opetetaan ammattikorkeakoulussa omana opintojaksonaan, tulee se arvioida hyväksytty/hylätty-periaatteella eikä arvosanalla (esimerkiksi 1–5).

6.4 Erityishuomiot ikäihmisten osalta

Olen nostanut tähän vielä erikseen esille haastatelluissa tulleita ajatuksia ja näkökulmia ikäihmisten osalta. Osa asioista saattaa sisältyä osittain jo muidenkin vastausten yhteyteen, mutta mielestäni on tärkeää nostaa ne vielä tähän esiin.

Opettajien vastaukset. Opettajat nostivat ikäihmisten osalta merkittävimpinä asioina esille sen, että pitäisi olla yksinkertaisesti tietoa ikäihmisistä ilmiönä ja pitäisi

ymmärtää, mitä ikäihmisen elämän piiriin kuuluu. Heidän mielestään ikäihmisen oman mielipiteen kuuleminen pitäisi ehdottomasti huomioida kirjaamisessa.

Varmaan tulee paljon semmoisia asioita, että omaiset saattaa olla, niillä saattaa olla ihan eri näkökulma kuin ikäihmisasiakkaalla itsellään ja mun mielestä on tärkeätä se, että kuullaan ne näkökulmat (O2).

Ehdottomasti olen sitä mieltä, että sen asiakkaan oman mielipiteen, oman äänen kuuluvaksi saaminen, niin se on niinku se ykkösjuttu siellä (O3).

Opettajat pitivät tärkeimpinä ikäihmistä koskevinä asiakirjoina, joiden kirjaamista tulisi ainakin opettaa, palvelutarpeen arvion ja hoito- ja kuntoutussuunnitelman tekemistä. Lisäksi he korostivat vastauksissaan sitä, että asiakirjojen pitäisi aina oikeasti kertoa asiakkaasta myös henkilökohtaisesti ja ottaa kantaa nimenomaan asiakkaan omiin asioihin.

Että se ikäihmisten kohdalla ehdottomasti kirjattaisiin, niin on se, että jos palvelutarpeen arviointia ja sen perusteella palvelusuunnitelmaa, niin siellä pitäisi olla kohta, missä otetaan kantaa sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen (O3).

Kentän toimijoiden vastaukset. Suurin osa vastaajista nosti ikäihmisten kirjaamisen osalta esiin voimavarakeskeisen näkökulman korostamisen.

Että mä en keskity niihin sairauksiin, vaan niiku että mitä sitä toimintakykyä on jäljellä, miten me pyytystään tukemaan, minkälaisia asioita on, elikkä voimavarakeskeinen...Se on helposti se sävy, että tätä ei pysty ja tuota ei pysty eikä sitäkään pysty ja näin huonoja. Mitä pystyy ja missä tarvii apua, mutta se on se mitä koitetaan painottaa täällä, että mitä sitä toimintakykyä on jäljellä ja miten me voidaan sitä jäljellä olevaa toimintakykyä tukea. (H1.)

Että aina sitä pitäisi kuvata niinku sen asiakkaan kuitenkin siinä niistä voimavaroista, ettei se oo aina niiku se, että mikä on huonosti. Että jos vain pystyis löytämään siitä sen positiivisenkin puolen tai mikä menee hyvin... ettei aina lähdetä sen huonon asian kautta. (H2.)

Se olis niinku enemmän sellainen voimavaraistava se kirjaamistyyli, vaikka sinne joutuu laittaa niitä vaikeitakin asioita...sillä lailla se pitäisi ajatella niin, että kun asiakas sen lukee, niin ei aivan masennu siitä tekstistä, jos siellä on aivan vaan, että ei pärjää tässä eikä tässä. (H4.)

Toisena tärkeänä näkökulmana ikäihmisten kirjaamisen osalta nostettiin osallisuuden huomioiminen ja merkitys.

No ehkä siinä kun se liittyy se muistisairaus aika paljon kuitenkin ikäihmisten joukkoon, niin ehkä kuitenkin se, asiakkaan kuuleminen ja se kirjaaminen sen oman tahdon ja mielipiteen. (H2.)

Myös kentän toimijat olivat sitä mieltä, että tärkeimmät ikäihmistä koskevat asiakirjat, joiden opettamista tulisi ainakin opettaa, ovat palvelutarpeen arviointi sekä hoito- ja kuntoutussuunnitelman tekeminen.

Yhteenveto vastauksista. Molemmat vastaajaryhmät nostivat erityishuomiona ikäihmisten osalta esille sen, että kirjaamisessa pitää ehdottomasti huomioida ikääntyvien osallisuus ja oman äänen kuuluville saaminen. Kentän toimijoiden vastauksissa korostui erityisesti voimavarakeskeisen näkökulman kirjaaminen. Sekä opettajat että kentän toimijat pitivät ikäihmisten osalta tärkeinä asiakirjoina palvelutarpeen arviointia sekä hoito- ja kuntoutussuunnitelmaa.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän luvun tarkoituksena on tuoda näkökulmia opinnäytetyöni aiheeseen dokumentoinnista ja sen opettamisesta sosionomeille ammattikorkeakoulussa siten, että esiin nostetaan sekä opettajien että kentän toimijoiden näkemyksiä. Peilaan näkemyksiä opinnäytetyön alussa olevaan teoretietoon ja esittämiini tutkimuskysymyksiin.

7.1 Tavoitteellisen kirjaamisen opettaminen ja osallisuuden huomioiminen

Tutkin ensimmäisessä tutkimuskysymyksessäni sitä, miten kirjaamista tulisi opettaa tuleville sosionomeille ammattikorkeakoulussa. Sekä opettajien että kentän toimijoiden vastauksista tuli ilmi, että kirjaamista olisi hyvä opettaa aiempaa enemmän. Varsinkin opettajat nostivat tärkeänä huomiona esille kirjaamisen tavoitteellisuuden ja sen taustalla olevan prosessin ymmärtämisen liittyen siihen perusasiaan, että sosiaalityö on tavoitteellista muutostyötä. Kirjaaminen ei siis ole pelkkää asioiden kirjoittamista asiakirjoihin ja sen ymmärryksen tuominen opetuksessa opiskelijoille olisi ensiarvoisen tärkeää. Myös kentän työssä näkyi selvästi kirjaaminen osana prosessia ja asiakkaan asioiden eteenpäin viemistä. Nämä vastaukset tukevat vahvasti Kääriäisen (2016, 189) kokonaisvaltaista tulkintaa siitä, että dokumentointi ja asiakirjat on tärkeää ymmärtää osana työprosessia ja asiakkaiden elämää. Vuorovaikutteisuus, asiakaskeskeisyys ja tavoitteellinen sekä muutokseen tähtäävä toiminta painottuvat myös sosionomiopinnoissa (Sosionomi AMK), [viitattu 12.1.2019]).

Molemmat vastaajaryhmät toivoivat koulutuksessa kiinnitettävän erityistä huomiota olennaisten asioiden kirjaamiseen, selkeään ja ymmärrettävään kieleen sekä vaikeiden asioiden kirjaamiseen. Myös kirjallisuudessa korostettiin olennaisten asioiden kirjaamista, jolloin on eettisesti perusteltua keskustella asiakkaan kanssa siitä, mitä asiakirjaan pitäisi hänen mielestään kirjoittaa ja mitä hän pitää merkittävänä. Tekstin pitäisi olla asiallista, selkeää, havainnollista ja ymmärrettävää. (Roivas & Karjalainen 2013, 150–151.) Haastateltavat kokivat vaikeiden asioiden rehellisen kirjaamisen joskus haastavaksi ja kertoivat myös, että eivät haluaisi kirjaamisellaan loukata eivätkä aiheuttaa mielipahaa asiakkaalle. Myös kirjallisuudessa todettiin,

että asiakirjat eivät saisi loukata, vähätellä tai mitätöidä kumpaakaan osapuolta (Kääriäinen 2016, 196–196).

Asiakkaan äänen kuuluminen ja osallisuuden vahvistaminen nousivat myös tärkeiksi opetettaviksi asioiksi. Haastatteluissa tuli ilmi, että sekä opettajat että kentän toimijat ovat välillä huolissaan osallisuuden toteutumisesta nimenomaan ikäihmisten osalta. Ikäihmisten osallisuus saattaa olla haastavaa heikentyneen toimintakyvyn ja sairauksien, esimerkiksi muistisairauden vuoksi. Sen vuoksi onkin ensiarvoisen tärkeää huolehtia osallisuuden toteutumisesta ikäihmisten palveluissa. Jenni Kulmala (2019, 11) on käsitellyt artikkelissaan nimenomaan tätä aktiivisen vanhuuden tukemista, jonka perustana on ikäihmisen aito kohtaaminen ja hänen oman mielipiteen kuunteleminen ja juuri tässä hetkessä merkityksellisten asioiden esille tuominen. Niin ikään Heli Valokivi (2013, 163) on nostanut ikäihmisten osallisuuden huomioimisen tärkeäksi myös muistisairautta sairastavien osalta ja todennut, että hekin pystyvät kommentoimaan ja olemaan jossain määrin osallisina jokapäiväiseen arkeen liittyvissä asioissa.

7.2 Kirjaamiseen liittyvien opintokokonaisuuksien rakentaminen

Toinen tutkimuskysymykseni käsitteli sitä, että pitäisikö kirjaamisesta olla oma erillinen opintokokonaisuus vai pitäisikö se mieluummin integroida muiden opintokokonaisuuksien sisälle. Tähän kysymykseen en saanut vielä selkeää johtopäätöstä, vaan vastaajat miettivät molempien vaihtoehtojen etuja tai mahdollisia haittoja. Haasteena on varmastikin se, että kirjaaminen liittyy niin moneen asiaan, että sen integroiminen ja sitä kautta juonteen vieminen eri opintojaksoille on suuri työ ja vaatii monien asioiden yhteensovittamista.

Etenkin opettajat pohtivat kuitenkin oman opintojakson tarpeellisuutta määrämuotoiseen kirjaamiseen liittyen, koska siihen liittyy uudenlaisia tavoitteita ja toimintatapoja. Esimerkiksi Oulun ammattikorkeakoulussa on järjestetty määrämuotoiseen kirjaamiseen liittyvää omaa opintojaksoa vuodesta 2016 alkaen (Tervasoff 2018). Opetusmenetelmien osalta kaikki vastaajat korostivat malliesimerkkien käyttämistä opetuksessa ja käytännön tapausten pohtimista niiden kautta. Tämä saman tyyppi-

nen esimerkkitapausten pohtiminen ja hiominen nousi esiin myös Itä-Michiganin yliopistossa tehdyssä tutkimuksessa sosiaalialan opiskelijoiden kirjoittamisen opettamiseen liittyen (Thomas ym. 2016, 239–240). Kaikki haastateltavat olivat myös yhtä mieltä siitä, että kirjaaminen tulisi olla osana opintojen harjoittelua ja harjoittelussa voisi olla jopa oma kirjaamiseen liittyvä tehtävä. Arviointi tulisi tehdä hyväksytyt/hylätty-periaatteella arvosanan antamisen sijaan.

7.3 Kirjaamiseen liittyvien opintojen ajoittaminen

Vastaajien mielipiteet jakautuivat myös liittyen kysymykseen siitä, missä vaiheessa opintoja kirjaamista olisi parasta opettaa. Osa opettajista sekä kentän toimijoista oli sitä mieltä, että kirjaamista olisi hyvä aloittaa opettamaan heti opintojen alkuvaiheessa ja jatkaa koko opintojen ajan. Osa opettajista oli taas sitä mieltä, että opettaminen olisi järkevää aloittaa vasta toisena vuonna, ennen ensimmäistä harjoittelujaksoa. Osa kentän toimijoista toi esille myös, että opettaminen olisi viisaampaa opintojen loppupuolella, kun opiskelijalle on kertynyt jo muutakin ammatillista osaamista. Seinäjoen ammattikorkeakoulun [viitattu 28.4.2019] opetussuunnitelman mukaan Sosiaalialan etiikka opintojakso ajoittuu ensimmäisen vuoden keväälle ja Perheohjauksen opintojakso ajoittuu toisen vuoden syksyyn. Oulun ammattikorkeakoulun [viitattu 28.4.2019] opintojakso Palveluohjaus ja asiakastyön dokumentointi ajoittuu ensimmäisen vuoden keväälle.

Tämä opintojen ajoittamiseen liittyvä kysymys liittyy kiinteästi siihen, että pidetäänkö kirjaamisesta oma erillinen opintojakso vai integroidaanko se muiden opintojaksojen sisälle. Mikäli opinnot integroidaan juonteen omaisesti muiden opintojaksojen sisälle, niin ne ajoittuvat luontevasti koko opintojen ajalle.

7.4 Huomioita ikäihmisten kirjaamisen opettamiseen liittyen

Viimeinen tutkimuskysymykseni liittyi siihen, mitä pitäisi huomioida erityisesti ikäihmisten kirjaamiseen liittyen. Suurin osa kentän toimijoista nosti haastatteluissa esille jäljellä olevista voimavaroista kirjaamisen. Tästä samasta näkökulmasta kertoi myös Jaana Nummijoki (2017, 142) kotihoidon teksteihin liittyvässä artikkelissaan.

Nummijoen mukaan kotihoidon työntekijöiden tulee tunnistaa asiakkaidensa voimavarat, koska niiden vahvistamisella on suuri merkitys kotona selviytymiselle.

Sekä opettajat että kentän toimijat pitivät ikäihmisten osalta tärkeänä opettaa esimerkiksi iäkkäiden palvelutarpeen arvioinnin tekemistä. Sosmeta-palvelussa on tällainen mallilomake jo saatavilla (Asiakirjarakenteet, [viitattu 14.1.2019]). Toisena tärkeänä asiakirjana he nostivat esiin hoito- ja kuntoutussuunnitelman tekemisen.

8 POHDINTA

Tässä luvussa pohdin, millainen prosessi opinnäytetyön tekeminen on minulle ollut ja miten se peilautuu sosionomin kompetensseihin. Lopuksi nostan esille muutamia ehdotuksia ja ajatuksia siitä, millaisia tutkimuksia tästä aihepiiristä voisi tehdä lisää.

Aloitin opinnäytetyöni tekemisen perehtymällä kirjallisuuteen ja keskustelin aiheesta useaan kertaan sekä sosiaalialan opettajien että yhteistyökumppanini, Päivi Niirasen kanssa. Pohdin useaan kertaan erilaisia näkökulmavaihtoehtoja, koska kirjaaminen on aiheena sinällään vielä melko vähän tutkittu aihe. Aloitin työn tekemisen kirjoittamalla ensin teoriaosuutta ja tein haastattelut vasta melko myöhäisessä vaiheessa. Näin jälkempäin voin todeta, että työn sujuvamman eteenpäin menon kannalta minun olisi kannattanut tehdä haastatteluosuus jo aiemmin. Jostain syystä unohdin, että laadullisessa tutkimuksessa käsitteellisen viitekehyksen, tutkimuksen toteutusosion kuvaus ja empiirisen aineiston tulosten analysointi ja kirjoittaminen ovat osin erillisiä, osin päällekkäisiä vaiheita. Koen, että sain haastatteluista paljon uusia ideoita sisältöön ja konkreettisia näkökulmia työhöni.

Toinen asia, minkä koin haasteeksi haastattelujen analyysivaihteessa oli se, että en heti osannut analysoida vastauksia omissa vastaajaryhmissään (opettajien vastaukset/kentän toimijoiden vastaukset), vaan aloitin analyysin tekemisen yhdistämällä kaikkien vastaukset. Vastausten erottelu kahteen ryhmään lisäsi mielestäni työtä hieman, mutta se toi esille mielenkiintoisella tavalla pieniä eroavaisuuksia opettajien ja kentän toimijoiden kesken. Toisaalta olin kuitenkin todella ilahtunut siitä, että vastaajat olivat suurimmaksi osaksi asioista samoilla linjoilla ja eroavaisuudet olivat mielestäni vain pientä hienosäätöä. Arvelen tämän vastausten samankaltaisuuden johtuvan siitä, että sosionomikoulutus on kuitenkin niin todella käytännön läheistä ja ammattikorkeakoulujen opettajilla on hyvät työelämäyhteydet. Arvelen myös, että meneillään oleva kirjaamisvalmentajakoulutus on vahvistanut ja edesauttanut opetuksen ja kentän toimijoiden yhteistä näkemystä kirjaamisen ja sen opettamisen tärkeydestä.

Tämän opinnäytetyön tekeminen on ollut minulle suuri oppimiskokemus liittyen sosiaalialan ammattikorkeakoulun kompetensseihin, jotka ovat liitteenä 2. Sain vahvistusta kuitenkin myös siihen, että dokumentointi on sosiaalialan työssä väline eikä

itsetarkoitus. Koen, että olen oppinut eettisyyttä erityisesti kentän toimijoiden haastatteluissa ikäihmisten asioihin liittyen ja osaan vähän paremmin hahmottaa heidän arvomaailmansa merkitystä asiakastyössä. Asiakastyön osaamisen kompetenssin osalta koin tärkeäksi mieltää työn tavoitteellisuuden ja asiakkaan osallisuuden merkityksen. Ikäihmisten osalta on tärkeää muistaa kiinnittää huomiota heidän omaan äänensä kuuluville saamiseen ja oman mielipiteen kirjaamiseen. Ja tärkein oppi minulle itselleni oli tuo voimavaraistavan näkökulman esille nostaminen ja sen tukemisen opetteleminen asiakastyössä.

Sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen liittyy myös kiinteästi kirjaamisen maailmaan ja koen, että sain tuntumaa siihen teoriaa tutkiessani, sekä tehdessäni kentän toimijoiden haastatteluja eri puolella Etelä-Pohjanmaata. Ikäihmisten asiakasohjaus toteutetaan hieman eri tavalla organisoituna Seinäjoella, Suupohjassa tai Kuntayhtymä kaksineuvoisen alueella. Kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen kompetenssi liittyy opinnäytetyössäni erityisesti ikäihmisten osallisuuden edistämisen näkökulmaan.

Koen, että tutkimuksellinen kehittämis- ja innovaatio-osaaminen -kompetenssi tuli esiin erityisesti opinnäytetyöni yhteistyökumppanin kautta, mutta myös itse opinnäytetyöni aiheen kautta. Kirjaamista ja erityisesti määrämuotoista kirjaamista on kehitetty jo pitkään hanketoiminnan kautta ja siihen liittyy useita eri hankkeita. Työyhteisö-, johtamis- ja yrittäjyysosaamiseen liittyvän kompetenssin osalta koen saaneeni itse vahvistusta yhteistyön tekemiseen eri organisaatioiden kanssa. Lisäksi koen, että tämä opinnäytetyön tekeminen on vahvistanut erityisesti itseni johtamisen taitoa.

Kaiken kaikkiaan koen, että tämän opinnäytetyöprosessin aikana olen oppinut ja saanut paljon tietoa sosiaalialan kirjaamiseen ja sen tähänhetkiseen opettamiseen liittyen. Monet asiat ovat vielä kesken ja kehitysvaiheessa, mutta asiat menevät suunnitellusti ja johdonmukaisesti eteenpäin. Monia asioita voisi mielestäni kuitenkin vielä tutkia sosiaalialan kirjaamiseen liittyen. Tässä työssä tutkin pääosin Seinäjoen ammattikorkeakoulun dokumentoinnin opetusta sosionomiopiskelijoille. Jatkossa olisi varmasti mielenkiintoista tutkia ja vertailla dokumentoinnin opetusta ja opetusmenetelmiä eri ammattikorkeakoulujen välillä. Näkökulmana minulla oli iäk-

käiden palvelut, mutta tutkiminen eri näkökulmien kannalta olisi varmasti myös kiinnostavaa. Niitä voisivat olla esimerkiksi lastensuojelu, aikuissosiaalityö ja mielenterveys- ja päihdepalvelut. Kirjaaminen sosiaali- ja terveydenhuollon rajapinnoilla voisi olla myös hyvä tutkimusaihe. Tällä hetkellä esimerkiksi ikääntyvien palveluissa käytetään paljon potilastietojärjestelmiä, jotka ohjaavat enemmän hoitotyön kirjaamiseen kuin sosiaalihuollon asiakastiedon kirjaamiseen. Osallistava ja eettinen kirjaaminen ovat myös aiheita, joista saisi mielenkiintoisia tutkimuksia. Asiakasnäkökulmasta olisi myös kiinnostavaa tietää, millaisena asiakkaat, esimerkiksi ikäihmiset kokevat heistä tehdyt kirjaukset.

Lopussa kiitos seisoo, niin tässäkin tapauksessa. Kiitän erityisesti yhteistyökumppaniani, SONet Botnian Kansa-koulu II –hankkeen aluekoordinaattoria Päivi Niirasta hyvästä ja kannustavasta yhteistyöstä opinnäytetyöni tekemisessä. Kiitän myös Seinäjoen ammattikorkeakoulun sosiaalialan opettajia haastatteluista ja muusta tuesta työhöni liittyen. Lehtori Arja Hemminki on antanut minulle selkeää ohjausta ja palautetta. Lopuksi kiitos myös kaikille kentän toimijoille, joita sain haastatella ja joilta sain arvokasta käytännön tietoa ja näkemystä työhöni.

LÄHTEET

- Asiakirjarakenteet. [Verkkosivu]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). [Viitattu 14.1.2019]. Saatavana: <https://sosmeta.thl.fi/sosmeta-publish-ui/document-definitions?documentServiceTaskId=a82f83ac-fc77-45f5-9e0d-a1d100c57f59&documentSocialServiceId=&documentTypeId=&documentStatus=review>
- Autio, T. & Heikkilä, M. Ei päiväystä. Palvelutarpeen arviointi työntekijän avuksi. [Verkkojulkaisu]. Kanta-Hämeen Pitsi -hanke 2011–2013. [Viitattu 3.5.2019]. Saatavana: http://www.socca.fi/files/4300/Palvelutarpeen_arviointi_-_tyontekijan_avuksi.pdf
- HE 300/2018. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon sähköisestä käsittelystä sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- Hiltunen-Toura, M., Lehtonen, M., Taskinen, T. & Lohijoki, H. 2018. Kansa-kouluhanke -loppuraportti. [Verkkojulkaisu]. Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy. Saatavana: https://thl.fi/documents/920442/3728513/Kansa-koulu_loppuraportti_Final.pdf/f9bf44bb-2895-4954-a08d-96bfb8403fe9
- Hiltunen-Toura, M., Leskinen, K. & Taskinen, T. 2017. Määrämuotoinen kirjaaminen etenee sosiaalihuollossa. Teoksessa: A. Jämsén (toim.) Sosiaalityön vuoro – keskusteluja ajassa. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy, 80–85.
- Hirsjärvi, S, Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita.15. uudistettu painos. Helsinki: Kustannusyhtiö Tammi.
- Kananen, J. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas: näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 202.
- Kansa-koulu. 19.11.2015. [Verkkosivu]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). [Viitattu 11.11.2018]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/tiedonhallinta-sosiaali-ja-terveysalalla/kanta-palvelut/sosiaalihuollon-kanta-palvelut/kehittamisprojektit/kansa-koulu>
- Kansa-koulu II -hanke. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Lappeenranta: Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus oy. [Viitattu 11.11.2018]. Saatavana: <http://www.socom.fi/kansa-koulu/hanke/>
- Kanta-palvelut. 21.11.2018. [Verkkosivu]. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). [Viitattu 6.1.2019]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/tiedonhallinta-sosiaali-ja-terveysalalla/kanta-palvelut>

- Ketolainen, E. 2019. Sosiaalialan työntekijöiden näkemyksiä Kanta-arkistoon liittymisestä Espoossa. Vantaa: Laurea-ammattikorkeakoulu. Sosiaalisen kuntoutuksen ja terveyden edistämisen johtaminen ja kehittäminen. Opinnäytetyö (YAMK). [Viitattu 28.4.2019]. Saatavana: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/160533/Ketolainen_Eveliina.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kulmala, J. 2019. Aktiivinen arki on onnistuneita kohtaamisia ja mielekästä tekemistä. Teoksessa: Jenni Kulmala (toim.) Hyvä vanhuus – menetelmiä aktiivisen arjen tukemiseen. Jyväskylä: PS-kustannus, 10–16.
- Kääriäinen, A., Leinonen, A. & Metsäranta, H. 2006. Lastensuojelutyön dokumentointi. Opastusta ja ideoita käytäntöön. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus.
- Kääriäinen, A. 2016. Sosiaalityön dokumentointi: Suhde tietoon ja toimintaan. Teoksessa: M. Törrönen, K. Hänninen, P. Jouttimäki, T. Lehto-Lundén, P. Salovaara & M. Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 189–197.
- L 28.12.2012/980. Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä ikäikäiden sosiaali- ja terveystalvuluista.
- L 20.3.2015/254. Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista.
- L 30.12.2014/1301. Sosiaalihuoltolaki.
- Laaksonen, M., Kääriäinen, A., Penttilä, M., Tapola-Haapala, M., Sahala, H., Kärki, J. & Jäppinen, A. 2011. Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa: Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 54/2011. Tampere: Juvenes Print – Tampereen yliopistopaino Oy.
- Lampinen, M. 2016. Dokumentointi osana suunnitelmallista sosiaalityötä sijais- huollossa – Systemaattinen kirjallisuuskatsaus kansalliseen ja kansainväliseen tutkimukseen. Kuopio: Itä-Suomen Yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, Yhteiskuntatieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma. [Viitattu 22.3.2019]. Saatavana: http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20160660/urn_nbn_fi_uef-20160660.pdf
- Lohijoki, H. 7.4.2016. Sosiaalihuollon tiedonhallinnan asiantuntija. Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy, Socom. Määrämuotoinen kirjaaminen sosiaalihuollon arjessa. Esitelmä. [Viitattu 16.5.2019]. Saatavana: http://www.socom.fi/wp-content/uploads/2016/04/Lohijoki_Ma%CC%88a%CC%88ra%CC%88muotoinen-kirjaaminen_20160407.pdf
- Metsämuuronen, J. 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. 3. uudistettu painos. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

- Nummijoki, J. 2017. Kotihoidossa kirjoittamisen pelisäännöistä. Teoksessa: U. Tiililä & K. Karvinen (toim.) Elämän ja kuoleman tekstit: Kirjoittaminen sosiaali- ja hoitotyössä. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 50, 141–149. [Viitattu 12.5.2019]. Saatavana: [https://www.kotus.fi/julkaisut/genrejulkaisut/elaman_ ja_kuoleman_tekstit_kirjoittaminen_sosiaali_ ja_hoitotyossa](https://www.kotus.fi/julkaisut/genrejulkaisut/elaman_ja_kuoleman_tekstit_kirjoittaminen_sosiaali_ ja_hoitotyossa)
- Orava, M. 3.10.2018. Hankejohtaja. Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus oy, Socom. Koulutusorganisaatioiden kirjaamisvalmennus. Esitelmä. Koulutusorganisaatiot Kansa-koulu II -hankkeessa aloitusseminaari. 3.10.2018. Webinaari.
- Oulun ammattikorkeakoulu. 2019. Opinto-opas. Opetussuunnitelmat 2019–2020. Sosiaalialan tutkinto-ohjelma. [Verkkosivu]. [Viitattu 28.4.2019]. Saatavana: <http://www.oamk.fi/opinto-opas/opintojen-sisalto/opetussuunnitelmat?koulutus=sos2019sp&lk=s2019&alasisivu=osaamisalueet>
- Rantanen, M. 22.1.2018. Kansakoulu-hanke – Sosiaalipalveluiden henkilöstön kirjaamisosaamisen kehittäminen Sastamalan seudun sosiaali- ja terveystaluuissa. [Verkkojulkaisu]. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveystaluan kehittäminen ja johtaminen. Opinnäytetyö (YAMK). [Viitattu 13.1.2019]. Saatavana: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/140703/Rantanen_Mervi.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Reamer, F. G. 2005. Documentation in Social Work: Evolving Ethical and Risk-Management Standards. [Verkkojulkaisu]. Social Work 4 (50), 325–334. [Viitattu 15.5.2019]. Saatavana EbscoeBooks-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Riihijärvi, T. 2018. Kirjaaminen kotihoidossa. [Verkkojulkaisu]. Rovaniemi: Lapin ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveystaluan yksikkö, sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. [Viitattu 13.1.2019]. Saatavana: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/144137/Tuula_%20Riihijarvi_RA71S15S1_Opinnaytetyo%20kirjaaminen%20kotihoi-dossa_%2015.4.2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Roivas, M. & Karjalainen, A.-L. 2013. Sosiaali- ja terveystaluan viestintä. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Räsänen, R. 2019. Elämänlaadun monipuolinen huomiointi ja tukeminen käytännön vanhustyössä. Teoksessa: Jenni Kulmala (toim.) Hyvä vanhuus – menetelmiä aktiivisen arjen tukemiseen. Jyväskylä: PS-kustannus, 18–40.
- Rötsä, M. 2016. Sosiaalihuollon tiedonhallinnan valtakunnallisen kehittämisen tila 2016 ja näkymiä vuoteen 2020. [Verkkolehtiartikkeli]. Finnish Journal of eHealth and eWelfare 8 (1), 41-44. [Viitattu 6.11.2018]. Saatavana Journal-palvelusta. Vaatii käyttöoikeuden.

- Seinäjoen ammattikorkeakoulu (SeAMK). 2019. Opinto-opas. Opetussuunnitelmat, päivätoteutus, sosionomi (AMK). [Verkkosivu]. [Viitattu 28.4.2019]. Saatavana: <https://opinto-opas.seamk.fi/index.php/fi/21/fi/79/SOS19/year/2019>
- Siivonen, S. 3.10.2018. Kanta-palvelut sosiaalihuollossa ja asiakastiedon kirjaamisen kehittäminen. [Ppt-esitys]. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). [Viitattu 6.1.2019]. Saatavana: http://www.socom.fi/wp-content/uploads/2018/10/Kansa-koulu-II-webinaari_THL-OPER_181003.pdf
- Sosiaaliala ammattikorkeakoulussa. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Opetushallitus. Opintopolku.fi-sivusto. [Viitattu 12.1.2019]. Saatavana: <https://opintopolku.fi/wp/ammattikorkeakoulu/mita-amkssa-voi-opiskella/sosiaaliala-ammattikorkeakoulussa/>
- Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit. 29.4.2016. [Verkkosivu]. Sosiaalialan AMK-verkosto. [Viitattu 13.1.2019]. Saatavana: <https://www.innokyla.fi/documents/1167850/b1046ec1-3d15-4507-9640-940688343d5f>
- Sosiaalialan tiedonhallinnan sanasto. Palveluihin, palveluprosesseihin ja asiakastietoihin liittyviä käsitteitä. 29.3.2019. [Verkkosivu]. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). [Viitattu 7.5.2019]. Saatavana: https://thl.fi/documents/920442/2920708/sosiaalialan_tiedonhallinnan_sanasto_versio_5-0.pdf/0bc7df69-152a-404b-a521-41ccf0635453
- Sosiaalihuollon asiakirjarakenteita voi tarkastella uudessa Sosmeta-palvelussa. 12.10.2018. [Verkkosivu]. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). [Viitattu 17.11.2018]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/tiedonhallinta-sosiaali-ja-terveysalalla/-/sosiaalihuollon-asiakirjarakenteita-voi-tarkastella-uudessa-sosmeta-palvelussa>
- Sosionomi (AMK). [Verkkosivu]. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. [Viitattu 12.1.2019]. Saatavana: <https://www.seamk.fi/kaikki-koulutukset/sosionomi-amk/>
- Sosionomin ja geronomin hakemusohjeet. 14.9.2017. [Verkkosivu]. Helsinki: Valvira, Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto. [Viitattu 12.1.2019]. Saatavana: <https://www.valvira.fi/sosiaalihuolto/sosiaalihuollon-ammattioikeudet/sosionomin-ja-geronomin-hakemusohjeet>
- Tasala, M. 20.7.2016. Hiljainen tieto ei kuulu sosiaalityöhön. [Verkkolehtiartikkeli]. Talentia-lehti. [Viitattu 12.11.2018]. Saatavana: <https://www.talentia-lehti.fi/hiljainen-tieto-ei-kuulu-sosiaalityohon/>
- Tervasoff, P. 3.10.2018. Lehtori. Oulun ammattikorkeakoulu. Kokemuksia opetuksesta, valmennuksesta ja valmentamisesta. Esitelmä. Koulutusorganisaatioiden kirjaamisvalmennus. Koulutusorganisaatiot Kansa-koulu II -hankkeessa aloitusseminaari. 3.10.2018. Webinaari.

- Thomas, J., Schuster, E. & Fuller, A. 2016. Giving Our Students Professional Voice: Development and Implementation of a BSW Course on Writing for Agency Practice. [Verkkolehtiartikkeli]. Journal of Social Work Education 2 (52), 234–241. [Viitattu 15.5.2019]. Saatavana EbscoBooks-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Tiililä, U. & Karvinen, K (toim.). 2017. Elämän ja kuoleman tekstit: kirjoittaminen sosiaali- ja hoitotyössä. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 50. [Viitattu 12.5.2019]. Saatavana: [https://www.kotus.fi/julkaisut/genrejulkaisut/elaman_ ja_kuoleman_tekstit_kirjoittaminen_sosiaali_ ja_hoitotyossa](https://www.kotus.fi/julkaisut/genrejulkaisut/elaman_ja_kuoleman_tekstit_kirjoittaminen_sosiaali_ ja_hoitotyossa)
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Uudistuvat kirjaamiskäytännöt. 9.1.2018. [Verkkosivu]. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL). [Viitattu 12.11.2018]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/tiedonhallinta-sosiaali-ja-terveysalalla/kanta-palvelut/sosiaalihuollon-kanta-palvelut/asiakastietojen-maarittelyt/uudistuvat-kirjaamiskaytannot>
- Valokivi, H. 2013. Muistisairautta sairastava kansalainen vanhuspalveluissa. Teoksessa: Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 146–164.
- Vierula, T. 2013. Lastensuojelun asiakirjakäytäntöjen tahattomat seuraukset vanhempien kokemina. Teoksessa: Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 272–298.
- Vierula, T. 18.11.2017. Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta. [Verkkojulkaisu]. Tampere: Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Akateeminen väitöskirja. [Viitattu 5.12.2018]. Saatavana: <http://tam-pub.uta.fi/bitstream/handle/10024/102260/978-952-03-0565-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Weisman, D. & Zornado, J. L. 2018. Professional Writing for Social Work Practice. Second edition. [Verkkokirja]. New York: Springer Publishing Company, LLC. [Viitattu 10.5.2019]. Saatavana EbscoBooks-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.

LIITTEET

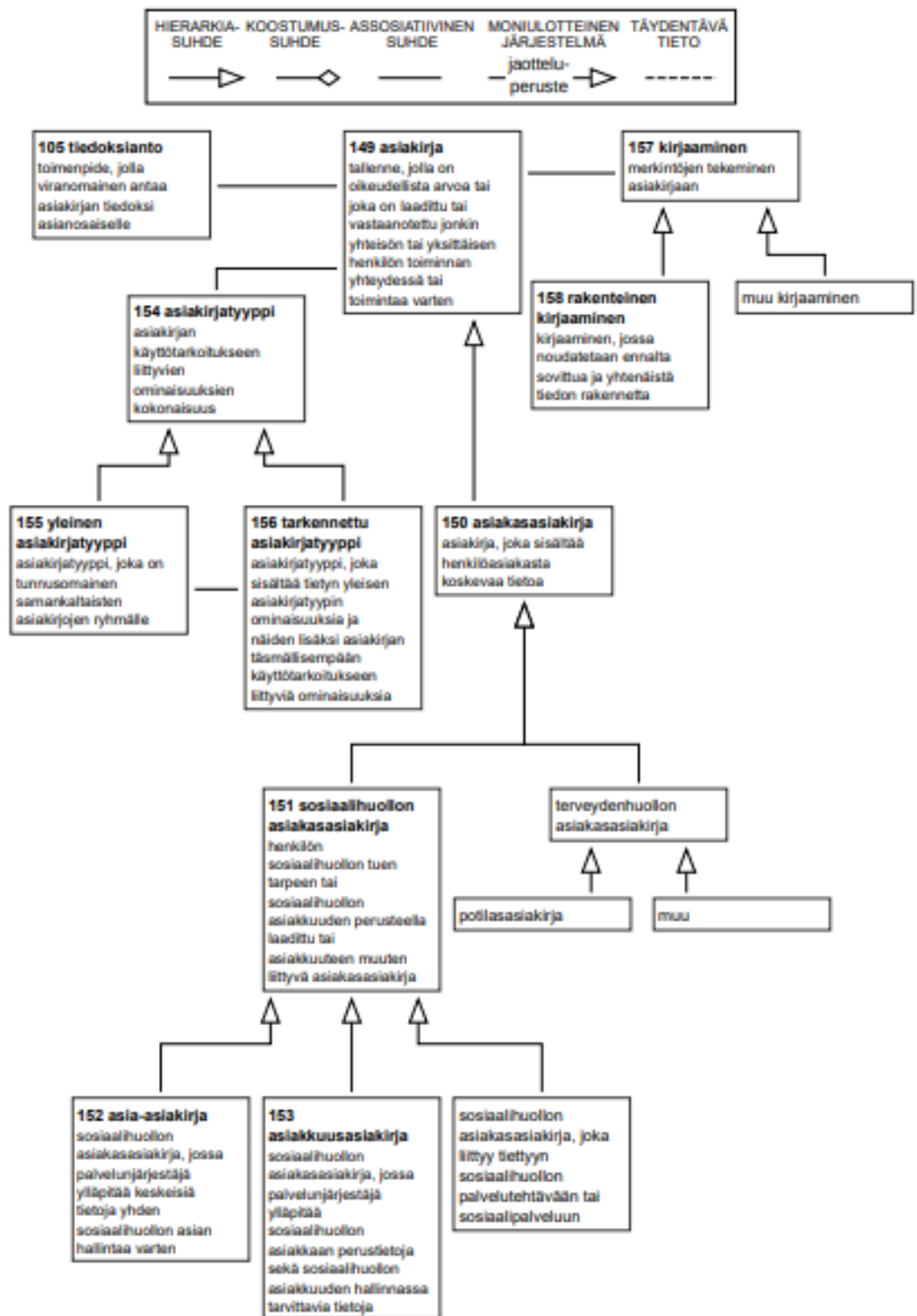
Liite 1. Sosiaalipalvelujen asiakastietojen dokumentointi

Liite 2. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit

Liite 3. Haastattelukysymykset

LIITE 1. Sosiaalipalvelujen asiakastietojen dokumentointi

Sosiaalialan tiedonhallinnan sanasto – Versio 5.0, 2019-03-29

Liite 2. SOSIAALIALAN AMMATTIKORKEAKOULUTUKSEN KOMPETENSSIT

Hyväksytty sosiaalialan AMK-verkoston verkostokokouksessa Kuopiossa

29.4.2016

SOSIAALIALAN EETTINEN OSAAMINEN

Sosionomi (AMK)

- osaa toimia ihmis- ja perusoikeussäädösten, sosiaalialan arvojen ja ammattieettisten periaatteiden mukaisesti
- ymmärtää oman ihmiskäsityksensä ja arvomaailmansa merkityksen asiakastyössä
- osaa toimia arvoriitiriitoja sisältävissä tilanteissa eettisesti perustellusti
- osaa edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa
- osaa asettua yhteiskunnalliselta asemaltaan haavoittuvassa asemassa olevien yksilöiden ja ryhmien puolelle

ASIAKASTYÖN OSAAMINEN

Sosionomi (AMK)

- osaa luoda ammatillisen vuorovaikutus- ja yhteistyösuhteen sekä arvioida asiakkaan palvelutarpeita
- osaa tukea yksilöiden kasvua ja kehitystä sekä perheiden arkea ja perheenjäsenten keskinäisiä suhteita
- osaa osallistaen suunnitella, toteuttaa ja arvioida asiakkaan palveluprosessin
- tunnistaa hyvinvoinnin suojaavia- ja riskitekijöitä sekä osaa soveltaa ennalta ehkäisevän työn ja varhaisen tukemisen näkökulmia
- osaa tavoitteellisesti, voimavaraistaen ja osallisuutta tukien ohjata asiakkaita, asiakasryhmiä ja yhteisöjä
- osaa soveltaa ja arvioida asiakastyön teoreettisia työorientaatioita ja menetelmiä
- osaa toimia kulttuurisensitiivisesti ja moninaisuutta tukien asiakastyössä sekä edistää kulttuurien välistä vuoropuhelua

- osaa tehdä ohjaustyötä erilaisissa sähköisissä toimintaympäristöissä ja ohjata asiakkaita e-Palvelujen käytössä
- osaa arvioida asiakastyötä ja dokumentoida sitä asiakaslähtöisesti

SOSIAALIALAN PALVELUJÄRJESTELMÄOSAAMINEN

Sosionomi (AMK)

- osaa jäsentää hyvinvointiin ja kestävään kehitykseen liittyviä paikallisia ja globaaleja haasteita sekä niiden vaikutuksia sosiaali- ja terveydenhuoltoon
- tuntee alan juridisen säädöspohjan ja osaa soveltaa keskeistä lainsäädäntöä
- hallitsee sosiaali- ja terveydenhuollon sekä kasvatus- ja koulutuspalvelujen järjestämisen ja tuottamisen tavat sekä niiden ohjauksen ja valvonnan
- tuntee sosiaaliturvan ja hyvinvointipalvelujärjestelmät julkisella, yksityisellä ja kolmannella sektorilla sekä hallitsee sosiaaliturvaohjauksen
- osaa sovittaa yhteen palveluita tarvelähtöisesti ja toimia muutoksen eteenpäin viejänä
- osaa toimia aktiivisena sosiaalialan asiantuntijana ja perustella asiakkaan etua sekä moniammatillisessa että monialaisessa yhteistyössä

KRIITTINEN JA OSALLISTAVA YHTEISKUNTAOSAAMINEN

Sosionomi (AMK)

- kykenee ammatilliseen kriittiseen reflektioon
- osaa analysoida epätasa-arvoa, huono-osaisuutta sekä hyvinvointia tuottavia kansallisia ja globaaleja rakenteita ja prosesseja sekä ehkäistä syrjäytymistä
- kykenee puolustamaan haavoittuvassa asemassa olevien ja vaiennettujen ihmisten etuja sekä tuomaan poliittiseen päätöksentekoon ja vastuullisille toimijoille tietoa kohtuuttomista elämäntilanteista
- tuntee julkishallinnollisen päätöksentekojärjestelmän ja osaa toimia sen toimintaperiaatteiden mukaan
- osaa edistää kansalaisten osallisuutta ja osallistumisen mahdollisuuksia sekä kykenee vaikuttamistyöhön eri toimijoiden kanssa

TUTKIMUKSELLINEN KEHITTÄMIS- JA INNOVAATIO-OSAAMINEN

Sosionomi (AMK)

- kykenee innovatiiviseen ongelmaratkaisuun ja verkostotyöhön sosiaalialan kehittämisisessä
- osaa kehittää kumppanuuslähtöisesti asiakastyön menetelmiä, työkäytäntöjä sekä palveluprosesseja
- osaa suunnitella, toteuttaa ja arvioida kehittämishankkeita
- osaa soveltaa tutkimus- ja kehittämismenetelmiä toimintakäytäntöjen kehittämiseksi
- osaa tuottaa ja arvioida tietoa hyvinvoinnin edistämiseksi
- osaa toimia tutkimus- ja kehittämistyön eettisten periaatteiden ja ohjeiden mukaisesti

TYÖYHTEISÖ-, JOHTAMIS- JA YRITTÄJYYSOSAAMINEN

Sosionomi (AMK)

- osaa toimia yhteistyökykyisesti monialaisessa tiimissä ja työyhteisöissä sekä kansainvälisissä ympäristöissä
- osaa toimia työyhteisön lähijohtajana
- tuntee keskeisen työlainsäädännön ja edistää työturvallisuutta
- osaa johtaa itseään sekä edistää omaa ja työyhteisön työhyvinvointia
- osaa arvioida työn laatua, tuloksia ja vaikutuksia
- tuntee talouden ja strategisen johtamisen merkityksen omassa työssään
- tuntee sosiaalialan yrittäjätoiminnan perusedellytykset

Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen varhaiskasvatuksen koulutusta koskevat kompetenssit päivitetään varhaiskasvatuslainsäädännön uudistuttua.

Liite 3

Haastattelukysymykset:

Olen jakanut kysymykset neljään teemaan: 1) kysymyksiin nykytilasta, 2) tulevaisuus eli näkemyksiä siitä, miten asiat pitäisi olla, 3) miten tavoitteet saavutetaan ja 4) erityishuomiot ikäihmisten osalta.

1. Kysymykset liittyen nykytilaan:

- Miten kirjaamista opetetaan mielestäsi tällä hetkellä?
- Miten osaaminen näkyy käytännön työssä?
- Onko valmistuneiden sosionomien kirjaamisosaaminen riittävää?
- Miten merkittävää kirjaaminen on mielestäsi käytännön työssä?
- Millainen käsitys sinulla on, miten paljon kirjaamiseen käytetään aikaa normaalista työpäivästä?
- Mikä on mielestäsi helppoa/vaikeaa kirjaamisessa ja/tai sen opettamisessa?

2. Kysymykset liittyen tulevaisuuteen:

- Pitäisikö kirjaamista opettaa ammattikorkeakoulussa (enemmän)?
- Mitkä ovat mielestäsi tärkeimpiä asioita kirjaamisen opettamisessa? (esim. asiakkaan osallistaminen, eettiset kysymykset, määrämuotoisen kirjaamisen opettaminen, lainsäädännön vaatimukset)
- Mitkä ovat tärkeimmät hyödyt kirjaamisen opettamisessa?
- Tärkeimmät asiakirjat?
- Pitäisikö opetuksessa huomioida erikseen eri asiakasryhmiä? Jos pitäisi, niin mitä ja miten?

3. Kysymykset liittyen "tavoitteen" saavuttamiseen:

- Millainen käsitys sinulla on siitä, miten kirjaamiseen liittyvät asiat pitäisi näkyä opetussuunnitelman tasolla?
- Pitäisikö kirjaamisesta olla oma erillinen opintokokonaisuus vai integroituna muiden opintokokonaisuuksien sisälle? Jos oma, miten laaja opintokokonaisuus pitäisi olla? Jos integroituna, minkä opintojen oheen?
- Mitä tavoitteita/tuloksia opetussuunnitelman tulisi sisältää ainakin?

- Arviointi hyväksytty/hylätty vai 1-5?
- Miten kirjaamista tulisi mielestäsi käytännössä opettaa? (esim. tenttimällä kirjallista materiaalia, pari/ryhmätyöskentelyn kautta, tekemällä tehtäviä moodle-pohjassa, perehtymällä oikeaan case-tapaukseen ja harjoittelemalla kirjaamista siinä, työharjoittelun kautta)
- Missä vaiheessa kirjaamista olisi mielestäsi parasta opettaa? Koko opintojen ajan vai painottuen tietyille ajanjaksolle?

4. Erityishuomiot ikäihmisten osalta:

- Mitkä olisivat mielestäsi merkittävimpiä asioita, jotka pitäisi huomioida ikäihmisten kirjaamiseen ja sen opettamiseen liittyen?
- Mitä arvelet, mitä merkitystä sillä on, että kuka tai ketkä lukevat ikäihmisten tietoja Kanta-palvelusta, sitten kun sosiaalihuollon tiedot ovat sieltä luettavissa (huomio: ikäihmisen ”vähäiset” tietotekniset taidot ja muut rajoitteet)?
- Mitkä ovat mielestäsi tärkeimmät ikäihmistä koskevat asiakirjat, joiden kirjaamista ainakin tulisi opettaa?

5. Mitä muuta haluat tästä aiheesta sanoa?